

DIPLOMOVÉ PRÁCE V OBORU PSYCHOLOGIE

Michal Miovský

**FF UP Olomouc
2004**

DIPLOMOVÉ PRÁCE V OBORU PSYCHOLOGIE

DIPLOMOVÉ PRÁCE V OBORU PSYCHOLOGIE

Michal Miovský

Katedra psychologie Filozofické fakulty
Univerzity Palackého
Olomouc
2004

Rád bych poděkoval svým kolegům doc. PhDr. Ivu Čermákovi, CSc.,
prof. PhDr. Stanislavu Kratochvílovi, CSc., doc. PhDr. Vladimíru Řehanovi
a PhDr. Emilu Šiškoví, Ph.D., kteří věnovali textu mnoho svého času
a jejichž cenné připomínky mi pomohly při jeho dokončování.

	©	Katedra psychologie FF UP Olomouc, 2004
Cover design	©	FF UP, 2004
ISBN XXX (FF UP Olomouc)		

Obsah

Číslo	Kapitola	Strana
	Úvod	5
1.	CHARAKTERISTIKA DIPLOMOVÉ PRÁCE	7
2.	NEŽ VZNIKNE PÍSEMNÉ ZADÁNÍ PRÁCE	8
2.1.	Formulace výzkumného problému	8
2.2.	Teoreticko-kritická analýza stavu výzkumu a poznání	8
2.3.	Ideový plán výzkumu	12
3.	ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE	14
4.	STYL PSANÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE	17
5.	ETICKÉ NORMY A DOPORUČENÍ	19
6.	FORMÁLNÍ VLASTNOSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE	25
6.1.	Nastavení dokumentu a formát	25
6.2.	Titulní list	27
6.3.	Základní členění diplomové práce	27
6.4.	Doporučení pro strukturu a členění kapitol	29
6.5.	Tabulky, grafy	31
6.6.	Citace	32
6.7.	Přílohy diplomové práce	34
7.	KAPITOLY VYŽADUJÍCÍ ZVLÁŠTNÍ POZORNOST	35
8.	POVINNÉ SOUČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE	37
9.	ZÁKLADNÍ KRITÉRIA HODNOCENÍ DIPLOMOVÝCH PRACÍ	38
	Příloha č. 1: Formulář zadání diplomové práce	41
	Příloha č. 2: Design výzkumu	43
	Příloha č. 3: Vzor titulního listu diplomové práce	44
	Příloha č. 4: Citační manuál APA 2002: příklady	46
	Příloha č. 5: Doporučený formulář pro abstrakta	60
	Použitá literatura	61

Úvod

V době, kdy začal vznikat tento materiál, existovala na naší katedře poměrně výrazná poptávka ze strany studentů po jasném, strukturovaném a jednoduše uchopitelném textu, který by sloužil jako jakýsi průvodce pro přípravu a psaní diplomové práce. Podobně jako na jiných katedrách měli naši studenti k dispozici několik drobných doporučení a norem pro psaní diplomových prací. Praxe však opakovaně ukázala, že tento typ textů a norem není dostačující. Nejenom proto, že mezi studenty existují značné rozdíly v dovednosti obsluhy PC, ale také proto, že se mezi sebou v názorech na formální stránku diplomových prací často zásadně liší také pedagogové. Navíc pak různé verze a neúplnost drobných textů často vedou ke vzniku mnohých nedorozumění, která však na konci obvykle musí vyřešit student sám a snadno se tak může dostat do problémů, které jsou zbytečně zatěžující a jimž lze snadno předejít. O různorodosti názorů na formální stránku diplomových prací mezi pedagogy svědčí i fakt, že předkládaný text prošel celoročním vývojem, během něhož byl podroben čtyřem připomínkovým kolům u všech členů katedry. Ani po tomto celoročním snažení nebylo u všech oblastí dosaženo jednoznačného konsenzu. Některá z témat musela být znovu otevřena a diskutována a dosáhnout úplné spokojenosti všech pedagogů je zřejmě prakticky nemožné. Důležitá je však vůle konsenzu dosáhnout a to se v drtivé většině oblastí podařilo.

Předkládané skriptum si nečiní ambici na vyčerpávající popis všech doporučení pro vypracování diplomových prací v oboru psychologie. Nesnaží se suplovat hodnotné publikace na našem knižním trhu, které se zabývají psaním odborných textů, včetně diplomových prací (viz přehled literatury na závěr skriptu). Cílem tohoto útlého skriptu je podat jednoduchý popis nejdůležitějších částí diplomových prací a vysvětlit smysl některých obecných doporučení. Jedná se tak spíše o přehled zcela základních, minimálních požadavků a doporučení, kterých by si měl být diplomant při vypracovávání textu své práce vědom a jimiž by se měl řídit. Pro některé tak mohou být tato doporučení velmi banální, samozřejmá a dobře známá. Pro jiné naopak překvapivá a vedoucí ke zjištění, že některé části diplomových prací doposud zcela ignorovali a pro své práce je nezamýšleli vypracovávat, přestože se zahrnují mezi elementární požadavky. Mezi takové části patří např. etika psychologické práce. Ta byla v minulosti velmi často potlačovaným a přehlíženým tématem. Mnozí z autorů diplomových prací se mnohdy nezatožovali s řešením etických problémů své práce a jejich popisem. Některé z diplomových prací pak dokonce nedodržují všechny základní etické požadavky (např. ochranu osobních údajů atd.), což by v budoucnosti mělo být postihováno mnohem přísněji a při zásadním porušení etických zásad by práce neměla být automaticky připuštěna k obhajobě

Skriptum obsahuje popis základních povinných kritérií, bez nichž nebude diplomová práce přijata k hodnocení (bude odmítnuta pro nedodržení formálních požadavků). Tato kritéria jsou určitým minimem, které je třeba bezpodmínečně splnit. V textu jsou tato kritéria na většině míst zvýrazněna rámečkem. Současně s tím však skriptum obsahuje různá drobná doporučení, mající sloužit především jako vodítko či inspirace. Student není povinen těchto doporučení dbát. Více než strašákem v oblasti norem by tak text měl být praktickým pomocníkem. Naším cílem bylo poskytnout studentům denního i distančního studia oboru psychologie informace týkající se celého procesu přípravy diplomové práce a vrcholícího zadáním. Dále informace a doporučení pro způsob plánování a realizaci výzkumu až po zpracování výsledků a jejich popis. Vycházíme přitom z doporučení a požadavků, které vznikaly a existují na Katedře psychologie FF UP Olomouc. Tato doporučení a požadavky se mohou v dílčích oblastech rozcházet s požadavky jiných kateder a použitím textu v jejich podmínkách je proto omezené. Věřím, že text bude studentům užitečný, pomůže jim k lepší orientaci v tématu a přispěje tím k vyšší úrovni jejich diplomových prací.

1. Charakteristika diplomové práce

Diplomová práce je formou odborného textu, jehož prostřednictvím student prokazuje svoji schopnost aplikovat získané teoretické znalosti a praktické dovednosti v konkrétní vědecké práci. Zvládnutí diplomové práce završené její úspěšnou obhajobou je jednou z podmínek pro připuštění ke státní závěrečné zkoušce. Na výsledku hodnocení diplomové práce tedy do značné míry závisí zdárné ukončení celého studia psychologie. Je třeba zdůraznit, že se jedná o prokázání odborné erudice studenta a že způsob tohoto prokázání navazuje na dlouholetou výzkumnou tradici katedry. Předpokládá se tedy, že diplomová práce bude orientována výzkumně, ačkoli teoretická diplomová práce vyloučena není. Neznamená to však, že by téma výzkumu v diplomové práci muselo být nutně teoretické. Inklinuje-li student spíše k praktickým předmětům a uvažuje-li o svém budoucím působení spíše např. v klinické či poradenské oblasti, pak má možnost zvolit takové téma, které odpovídá pojetí aplikovaného výzkumu právě v klinické či poradenské praxi. V případě volby teoretické práce jsou však výrazně zpřísněna kritéria při posuzování způsobu práce s textem, zdrojovými materiály atd.

Téma diplomové práce je závislé na volbě studenta a jeho dohodě s vedoucím diplomové práce. **Konečná zodpovědnost za úroveň a kvalitu práce je však plně na studentovi.** Předpokládá se tedy vysoká míra samostatnosti při identifikování literárních zdrojů, jejich získávání, zpracovávání, návrhu designu výzkumu a jeho provedení a samozřejmě také při vyhodnocení a interpretaci výsledků. **Vedoucí diplomové práce má spíše roli konzultanta** a jeho úkolem je především vhodně usměrňovat práci studenta, upozorňovat jej na chyby či závažné nedostatky a případně mu pomoci v řešení obtížných situací. Vše ostatní je plně na zodpovědnosti studenta samotného. Student se při práci musí spoléhat především sám na sebe a vedoucího práce využívat především tam, kde si neví rady a potřebuje pomoci. Zvláštní situací je, pokud student pracuje na výzkumném projektu katedry a v rámci své diplomové práce zpracovává nějaké ohraničené téma. Pak samozřejmě musí respektovat zadání práce, dohodnutou metodiku a celkový průběh práce má poněkud odlišný ráz. S tímto způsobem práce jsou dobré zkušenosti, nicméně kladе mnohem větší požadavky na komunikaci jak ze strany studenta, tak vyučujícího. Současně je třeba poznamenat, že student v takovém případě nese zodpovědnost nejen za svoji diplomovou práci, ale také za výsledky, které přinese a které slouží dalším participujícím studentům či pracovníkům.

Ze samotné podstaty výše řečeného vyplývá, že diplomová práce je hodnocena dle kritérií kladených na tento typ vědeckých prací a za zcela nepřijatelné je považováno např. uvádění a přebírání myšlenek jiných autorů bez řádné citace, nedodržení autorského zákona (např. neuvedením vydavatele a držitele licence psychologického testu či dotazníku) atd. Dodržení těchto zásad student stvrzuje svým vlastnoručním podpisem v diplomové práci.

Diplomová práce je uzavřený útvar mající dvě základní části, teoretickou a praktickou. V teoretické části diplomové práce rozebírá a popisuje autor zvolený výzkumný problém a zasazuje jej do širšího kontextu (např. jeho výskyt, vazbu na prostředí, čas, přehled výzkumů, které se jím zabývaly atd.). V praktické části následně diplomant popisuje co, proč, jak, s kým (na kom nebo na čem), jakými metodami, s jakým výsledkem (a co tento výsledek znamená) zkoumal. Předpokládá se přitom vysoký stupeň schopnosti uchopit problém synteticky, tj. v dostatečné šíři a hloubce, a současně umět vhodně obě části diplomové práce (teoretickou a empirickou) propojit. Znamená to, že důležitým kritériem je celková vyváženost práce a kvalitně zvládnuté všechny její části.

2. Než vznikne písemné zadání práce

Dříve než student začne uvažovat o podobě zadání a vydá se za vyučujícím, který by mohl jeho práci potenciálně vést, je dobré provést pět základních kroků, kterými si je možné ušetřit spoustu pozdějších komplikací, a to:

- a) zformulovat výzkumný problém,
- b) provést orientační teoreticko-kritickou analýzu stavu výzkumu v dané oblasti,
- c) vypracovat ideový plán výzkumu,
- d) vyzkoušet si potenciální sporné věci, zda fungují, jak předpokládáme,
- e) přehodnocení (případně korekce) ideového plánu výzkumu.

2.1. Formulace výzkumného problému

Dobře zformulovat výzkumný problém není snadné. Od výzkumného problému se odvíjí všechny následující části práce a právě výzkumný problém určuje, jaké budeme mít výzkumné možnosti pro jeho řešení a v jakém vztahovém rámci. Smékal velmi výstižně podotýká,¹ že výzkumný problém závisí na předběžném vědění o nevědění, na tušení toho, co neznáme, a to alespoň v podobě předpokladu, který je postupně zpřesňován v podobě výzkumné otázky nebo výzkumné hypotézy.

Před zformulováním zadání diplomové práce a ideového plánu výzkumu je nutné, aby se student v dané oblasti alespoň rámcově orientoval a dokázal při formulaci výzkumného problému postupovat kriticky. To znamená, že zpřesňování, klarifikace výzkumného problému často probíhá jako paralelní proces teoreticko-kritické analýzy stavu poznání. To přispívá k jeho větší přesnosti a ohraničenosti. Je vhodnější co nejlépe teoreticky i prakticky znát oblast, v níž chceme něco zkoumat. Čím je naopak naše znalost a zkušenost menší, tím vyšší je riziko, že nebudeme schopni dostatečně zformulovat výzkumný problém, který je základem pro formulaci výzkumné otázky (v případě kvalitativního výzkumu), či výzkumné hypotézy (v případě výzkumu kvantitativního).

2.2. Teoreticko-kritická analýza stavu výzkumu a poznání

Celou teoreticko-kritickou analýzu stavu výzkumu a poznání provádíme až se samotným zahájením práce a v jejím průběhu (stále doplňování nových poznatků). Tato analýza je v podstatě přímo jednou z fází výzkumu a tedy součástí samotného ideového (a později technického) plánu výzkumu. Samostatně ji zde vyčleňujeme z toho důvodu, že její kvalitní provedení je klíčové pro formulaci zbytku ideového plánu výzkumu. Praktický návod na její provedení není možné v kontextu této práce provést příliš podrobně. Proto tedy alespoň několik rámcových zásad a doporučení.

Cílem teoreticko-kritické analýzy stavu výzkumu a poznání je sestavit jakousi „mapu vědění“ o tom, co již je o daném problému známo a kdo a jak k těmto poznatkům dospěl. V dnešní době máme k dispozici mnohem širší spektrum možností, jak poznatky získávat. Tou nejrychlejší (ne vždy však nejjednodušší) cestou je internet.

Prvním, co můžeme udělat, je zadat si vyhledávání např. podle klíčového slova na nějakém standardním, veřejně dostupném vyhledávači (např. <http://www.seznam.cz> nebo <http://www.atlas.cz> apod.). Zde však obvykle daleko nedojdeme, neboť tyto vyhledávače

¹ Smékal, V. (nedatováno). Malý úvod do vědecké práce. Pracovní materiál pro výuku metodologie. Katedra psychologie FF MU Brno. Brno.

nejdou pro vědecko-výzkumné účely přizpůsobeny. Sofistikovanějším nástrojem je Google (<http://www.google.cz> nebo <http://www.google.com>). Princip ovládání je velmi jednoduchý a samonávodný. Bez větších problémů jej zvládne i začátečník. Využit lze také velmi praktický nástroj pro vyhledávání, kterým je Copernic 2000 Pro. Ten je relativně velmi rozšířený a jeho prostřednictvím se lze velmi rychle a elegantně dostat až ke zdrojovým internetovým odkazům. Jedná se však již o placený software, a tak není součástí běžného vybavení každého osobního počítače.

Nejvyšší stupeň sofistikovanosti pro vyhledávání a získávání odborných informací přes internet představují různé specializované databáze.² Jmenujme zde alespoň několik základních:

a) Current contents (<http://ccc.isitrial.com>)

Patří mezi jednu z nejpoužívanějších a nejrozšířenějších světových databází. Její velkou předností je týdenní aktualizace. Obsahuje prakticky všechny významné vědecké časopisy (v současnosti cca 8300 časopisů) na světě, abstrakta článků a úplné bibliografické údaje o nich. Tématicky je Current contents rozdělen do sedmi řad, z nichž jsou pro psychology nejdůležitější *Life Science* (zahrnující cca 1400 odborných časopisů), *Social and Behavioral Science* (zahrnující cca 1630 odborných časopisů) a *Clinical Medicine* (zahrnující cca 1050 odborných časopisů).

b) The Education Resources Information Center: ERIC (<http://www.accesseric.org>)

Databáze ERIC představuje největší světovou databázi pro oblast vzdělávání a výchovy. Obsahuje přes milion bibliografických záznamů časopiseckých článků včetně abstraktů z pedagogiky, pedagogické psychologie a dalších příbuzných oborů. Údaje v databázi umožňují retrospektivní hledání od roku 1966. Aktualizace je prováděna měsíčně.

c) Electronic Information For Libraries: EIFEL (<http://search.global.epnet.com>)

Zpřístupňuje přes 3500 titulů časopisů v plném textu, především z oblastí společenských a humanitních věd (dále také medicíny, biologie atd.). EIFEL zahrnuje 10 rozsáhlých databází (např. Academic Search Elite, Health Source Plus atd.) a je společným produktem Open Society Institute a EBSCO Publishing. Údaje v databázi umožňují retrospektivní hledání od roku 1990 (bibliografické záznamy jsou zpracovány od roku 1984).

d) Journal STORage: JSTOR (<http://jstor.org>)

JSTOR je digitální archiv přibližně 130 časopisů, mezi nimiž jsou časopisy z oboru antropologie, filozofie, sociologie, statistiky a další. Je zde tedy možné hledat množství článků majících úzkou spojitost s psychologií. Databáze zpřístupňuje plné verze textů. Údaje umožňují retrospektivní hledání u některých časopisů (nikoli samozřejmě u všech) dokonce již od poloviny devatenáctého století. Databáze neobsahuje články vždy za posledních 5 let (dohoda s vydavateli časopisů).

e) Medline (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi>)

Je jednou z nejpoužívanějších databází jak v medicínských oborech, pro které je určen primárně, tak v oborech příbuzných, včetně psychologie. Lze v ní nalézt obrovské množství odkazů majících s psychologickými tématy úzkou vazbu (např. psychosomatická medicína, paliativní medicína, psychiatrie, rehabilitace, léčba a prevence závislostí na návykových látkách atd.). Navíc je možné nalézt v databázi Medline mnoho odkazů v kategorii *public health*, která má díky svému záběru přesahy také do psychologie. Data jsou aktualizována jednou měsíčně. Údaje v databázi umožňují retrospektivní hledání od roku 1966.

² Podrobněji:

Hofman, J. (2002). Zdroje informací pro ekotoxikologa a chemika: část 1. Studijní pracovní materiál pro seminář. MU Brno. Zdroj: http://chemi.muni.cz/hofman/seminar_informace1.htm (2. 2. 2002, 22:30).

Šesták, Z. (2000). Jak psát a přednášet o vědě. Praha: Academia. Str. 26-49.

f) ProQuest 5000 (<http://proquest.com/pqdauto>)

Nabízí přístup do celkem 23 databázových systémů (např. Academic Research Library, General Science Plus, Social Science Plus apod.). Obsahuje bibliografické záznamy článků téměř sedmi tisíc novin a časopisů. Z toho asi u čtyř tisíc umožňuje přístup k plným verzím textu. Údaje v databázi umožňují retrospektivní hledání od roku 1970.

Systém umožňuje standardní vyhledávání článků nebo časopisů. Rešeršní odkaz je neustále nejruznějším způsobem modifikován za účelem získání co nejvíce relevantní množiny vyhledávaných záznamů.

g) Web of Science (<http://wos.cesnet.cz>)

Umožňuje přístup do 3 významných citačních databází, které pokrývají všechny vědní oblasti. Tyto databáze obsahují kompletní bibliografické údaje článků, doplněné citačními odkazy a citovaností, často též abstrakty více než 8000 předních vědeckých časopisů sledovaných společností Institute for Scientific Information. Údaje v databázi umožňují retrospektivní hledání od roku 1980. Aktualizují se každý týden.

Systém umožňuje standardní vyhledávání článků nebo vyhledávání citací podle autora či práce. Možné je pravidelné sledování novinek v oboru (díky týdenním aktualizacím).

Mezi psychology je rozšířené též využívání databaze **PsycARTICLES**, v níž jsou nyní k dispozici články v plných verzích z celkem 49 časopisů (jejich seznam je možné najít na <http://www.apa.org/psycarticles/covlist.html>).

Limitem využívání těchto databází je jejich dostupnost, omezená nejvíce cenou. Záleží tedy výrazně na ekonomických podmínkách, zda si je univerzita může dovolit, či nikoli. Navíc se některé z uvedených databází vzájemně prolínají, tj. že některé jsou již zahrnuty (nabízeny) v jiných, větších databázích. Aktuální informace o používání databází a o jejich dostupnosti získají studenti v univerzitní knihovně. V podstatě je tak možné získat z počítače bez jakéhokoli dalšího cestování velmi cenné literární prameny a limitem je zde spíše šikovnost studenta v obsluze PC a schopnost rychle a efektivně vyhledávat podle klíčových slov a autorů.

Významným pomocníkem jsou dále také samotné internetové stránky knihoven, které často umožňují nejruznější služby přímo po internetu, aniž by musel student přijít fyzicky do knihovny (různé vyhledávače atd.). Stejně tak cenným nástrojem a pomocníkem může být např. **Česká národní bibliografie** (<http://aip.nkp.cz>).

Kromě dnes již téměř nevyčerpatelných možností internetu samotného jsou velmi cenným zdrojem informací tištěné **odborné časopisy**. Opět je ale dnes možné se s nimi nejdříve seznámit po internetu a až v případě potřeby je dohledat fyzicky v knihovně. Pro psychology jsou zde dostupné základní informace o vycházejících odborných časopisech. **Československá psychologie** (<http://cspsych.psu.cas.cz/index3.html>) na svých internetových stránkách nabízí množství různých informací zdarma, stejně tak jako časopis pro psychoterapii **Konfrontace** (<http://www.studovna.cz/konfrontace/>). Množství zajímavých informací může student nalézt na stránkách populárně-naučného psychologického časopisu **Psychologie dnes** (<http://www.portal.cz/psycho/>).

Zvláštní kategorii tvoří časopisy v příbuzných či blízkých oborech a tzv. mezioborové časopisy. Příkladem první skupiny může být časopis oboru psychiatrie, vycházející pod názvem **Psychiatrie** (<http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/Index.htm>). Zástupcem druhé je např. časopis **Adiktologie**, který je mezioborovým časopisem, věnujícím se prevenci, léčbě a výzkumu fenoménů spojených s užíváním drog (<http://www.adiktologie.cz>).

Obrovské množství časopiseckých odkazů (počet článků) někdy studenty zpočátku odradí, stejně tak jako někteří propadají bezradnosti při vyhledávání a rozlišování významných prací od prací marginálních. Zde můžeme poskytnout jeden drobný tip. Položíme-li si vedle sebe

seznamy literatury (odkazy) z 5 či 10 článků (či seznamy literatury z monografií), které se nám podařilo shromáždit v prvním kole hledání, můžeme postupovat dvojím způsobem. Bud' tak, že začneme systematicky vytvářet seznam prací, které ještě nemáme, a ty pak trpělivě zadávat do elektronických vyhledávačů, nebo je jít dohledat přímo do knihovny (případně objednat). Někdy je však těchto odkazů příliš velké množství. Pak můžeme zvolit druhou cestu, kterou je porovnávání zdrojů mezi sebou a hledání, kde se odkazy opakují – tj. systematicky hledat autory, kteří jsou nejčastěji citováni a je jim v textech věnován větší prostor. Při tomto postupu se nám obvykle rychle utvoří dvě skupiny publikací – ty nejkvalitnější a nejvýznamnější (které se obratem snažíme získat také pro účely naší rešeršní práce) a ty, které jsou velmi nekvalitní či dokonce přímo obsahují nějaké chyby (tj. jsou často kritizované a je na jejich chyby poukazováno). Tímto způsobem je možné provést selekci literatury a vyhledat ty nejkvalitnější a nejvýznamnější práce. Pozor však při tomto postupu na jednu věc. Míra citovanosti ještě nemusí nutně odrážet přímo kvalitu, přestože to bývá pravidlem. Může se stát, že objevíme článek, který je velmi kvalitní a staví na kvalitně provedeném výzkumu a přesto není příliš známý a citovaný. Děje se tak především v případech, kdy takovýto článek vyšel v nějakém méně známém časopise, který má současně nízký tzv. *impact factor* (což je obvyklé zejména u časopisů v jiných než světových jazycích).

Výhodou časopiseckých zdrojů je jejich aktuálnost. Je zde možné získat velmi kvalitní přehled o nejnovějších poznatcích v dané oblasti a získávání informací pro analýzu stavu výzkumu a poznání touto cestou je velmi efektivní. Vůbec nejaktuálnější přehled samozřejmě poskytují **vědecké konference**. Ježdění po konferencích je však pro studenta relativně finančně a časově náročné a získávání poznatků touto cestou tak prozatím zůstává velmi limitované. O něco dostupnější formu představují **sborníky z konferencí** (nebo alespoň **sborníky abstrakt z konferencí**). V nich je možné nalézt základní informace o prezentovaných příspěvcích a suplovat tak do jisté míry účast na konferenci. Problémem u těchto publikací je však jejich dostupnost (tištěny jsou obvykle v limitovaných nákladech) a někdy je bohužel kolísavá jejich kvalita. Navíc jimi nelze nahradit konferenční diskuse, které mohou být někdy plodnější a zajímavější než příspěvek samotný a někdy též mohou obsah příspěvku zásadně korigovat.

Blízkou kategorii sborníkům z konferencí tvoří **tématické sborníky**. Ty, jsou-li kvalitně editorovány, mohou představovat přehled vysoce kvalitních a tématicky sourodých textů poskytujících velmi užitečný a cenný přehled aktuálního stavu poznání v dané oblasti. Příkladem takovéto publikace může být sborník vydaný v současnosti k tématům agrese, identity a osobnosti.³

Nejucelenější přehled nabízejí **monografie** k danému tématu, existují-li. Jejich výhodou bývá komplexní záběr, zasazení do širšího kontextu příbuzných témat, přehled hlavních výzkumných aktivit atd. Naopak nevýhodou je určitá zastaralost. Od přípravy, sepsání a vydání až po koupi v knihkupectví či výpůjčku v knihovně uběhne vždy mnoho času a vývoj ve výzkumu je obvykle tak rychlý, že v době, kdy čteme určitou monografii, bývá trend ve výzkumu již výrazně dál a někdy i jinde. Přesto je získání a zpracování monografií velmi důležité a někdy je dokonce velmi výhodné jimi vůbec teoreticko-kritickou analýzu začít, a to právě z důvodů ucelenosti přehledu o tématu a jeho zasazení do širšího kontextu.

Mezi předchozím přehledem různých zdrojů stojí prozatím stále ještě poněkud stranou **časopisy a jiné informační zdroje, které jsou vydávány přímo a pouze prostřednictvím internetu**. Tato forma však začíná být stále rozšířenější, a to nejen z hlediska ekonomického, ale především z hlediska rychlosti přenosu informací, jejich dostupnosti a možnostem multimediálních aplikací rozšiřujících možnosti zpracování a uživatelských výhod. Existují přímo odborné časopisy, které nemají tištěnou paralelní verzi, tj., existují pouze na internetu. Některé knihy jsou již dnes vydávány pouze prostřednictvím internetu a uživatelům nabízejí

³ Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. (Eds.) (2003). Agrese, identita, osobnost. Tišnov: Sdružení SCAN.

široké spektrum vizuálních a zvukových efektů oživujících základní informace. Nutností je však v tomto případě kontrola kvality (kdo a jak publikaci vydává), zda je publikace oponována atd. Tato kritéria jsou velmi důležitá a je třeba odlišit odborné internetové zdroje od jiných internetových zdrojů, které mají různý, někdy pochybný původ a kvalitu. Samozřejmostí je v takovém případě řádná citace internetového zdroje v souladu s normami.

2.3. Ideový plán výzkumu

Ideový plán výzkumu je de facto jakousi ideovou skicou zamýšleného výzkumu. Zachycuje základní náčrt toho, co se autor domnívá, že je třeba zkoumat (formulace výzkumného problému), a z jakého důvodu považuje zformulovaný výzkumný problém za významný. Na to navazuje vymezení východisek, zdrojů dat a celkového metodologického rámce. Ideový plán by měl dle Smékala⁴ obsahovat alespoň rámcově vytyčený záběr potřebné teoreticko-kritické analýzy stavu výzkumu a poznání v dané oblasti a filozoficko-metodologických předpokladů pro plánovaný výzkum. Tyto předpoklady by se měly explicitně promítnout právě do navrhovaného metodologického rámce.

Studenti velmi často podceňují cestu vedoucí od nápadu k realizaci výzkumu. Uspěchání některé fáze, nebo její úplné opomenutí, pak v mnoha případech znamená ztrátu cenného času při provádění výzkumu samotného a může dokonce vést i k celkovému nezdaru ve vypracování diplomové práce, neboť se ukáže, že navržený výzkum není prakticky realizovatelný.⁵ Proto považujeme fázi tvorby ideového plánu výzkumu za velmi důležitou a cennou.

Ideový výzkumný plán by měl obsahovat:

- a) teoretický rámec výzkumu,
- b) formulaci výzkumného problému a z něj vycházející výzkumné otázky (kvalitativní přístup) nebo hypotézy (kvantitativní přístup),
- c) metody získávání dat, včetně popisu zamýšleného výzkumného vzorku (velikost, vlastnosti, dostupnost cílové populace apod.),
- d) metody zpracování a analýzy dat,
- e) časový plán (až po odevzdání diplomové práce).

Po sestavení ideového plánu je velmi vhodné nechat celý záměr několik dnů „uležet“ a poté se k němu vrátit a případně jej korigovat. Pokud jsme přesvědčeni, že je plán připraven, doporučujeme využít některou z následujících možností. Nejjednodušší, co lze učinit, je diskutovat o něm se spolužáky nebo s některým z vyučujících, který má k dané oblasti vztah a student jej může nezávisle požádat o jeho názor v jeho konzultačních hodinách. Diskuse může výrazně pomoci lépe problém klarifikovat. Může pomoci objevit slabiny plánu, ale také způsoby, jak tyto slabiny ošetřit. Může také vést k rozmělnění tématu či dokonce ukázat, že zvolený problém není daným způsobem v rámci diplomové práce řešitelný. Může se také stát, že zjistíme, že jsme výzkumný problém definovali nevhodně nebo že výzkumné otázky (resp. hypotézy) jsou položeny chybně či nesmyslně.

Kromě těchto možností se nabízí ještě také seminář Metodologie psychologického výzkumu III.⁶ Ten je určen právě pro studenty připravující své výzkumné plány pro bakalářské,

⁴ Smékal, V. (nedatováno). Malý úvod do vědecké práce. Pracovní materiál pro výuku metodologie. Katedra psychologie FF MU Brno. Brno

⁵ Jednoduše a krátce popisuje ontogenezi výzkumu např.: Ferjenčík, J., (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál. Str. 134 -142.

⁶ Nepovinný seminář Metodologie psychologického výzkumu III navazuje na povinné předměty Metodologie psychologického výzkumu I a II a probíhá vždy v letním semestru 3. ročníku (je však v případě zájmu otevřen i pro studenty vyšších ročníků).

případně diplomové práce. Jeho smyslem je umožnit studentům představit svůj výzkumný plán (tj. procvičit si své prezentační schopnosti) a podrobit jej diskusi a kritice. Splňuje tedy hned dva významné cíle. Vede jak ke kultivaci schopnosti diskutovat a provést konstruktivní kritiku (resp. schopnosti obhajovat a vysvětlovat své výzkumné záměry), tak ke schopnosti lépe plánovat výzkumné projekty, hledat jejich slabá místa a učit se je řešit.

V neposlední řadě je pro studenta k dispozici také možnost vyzkoušet si pilotní získávání dat v omezeném rozsahu a ověřit si tak, zda je vůbec schopen potřebná data v požadované kvalitě a rozsahu získat, zda je schopen je zpracovat, kolik času to zabere atd. Všechny tyto možnosti by měly vést k postupnému vylepšování a korigování ideového výzkumného plánu tak, aby byl připraven k písemnému vyhotovení zadání diplomové práce. Čím více má jasno student v tom, co chce, co to bude „obnášet“ a k čemu je to celé dobré, tím snadnější jsou všechny následující kroky. Tím jasnější a rychlejší bude jeho dohoda s budoucím vedoucím jeho práce a tím konstruktivnější může student čekat přístup z jeho strany. Student, který neví, co chce, nebo neví, proč to chce, a nemá o problému téměř nic přečteného, je na nejlepší cestě dostat se do problémů jak v komunikaci s pedagogem, tak v realizaci ročníkové či diplomové práce.

3. Zadání diplomové práce

Zadání diplomové práce⁷ bývá ze strany studentů další velmi podceňovanou oblastí. Přitom právě při formulaci zadání jsou formovány základní požadavky, struktura a orientace celé práce. Nejenže je s případnou změnou tématu spojeno množství formálních komplikací, ale nepatří to ani k příliš vhodnému upozorňování na chybně provedené zadání či tématickou fluktuaci studenta. Dobře zvážení a promyšlený návrh a provedení zadání tak šetří spoustu nepříjemností a současně je známkou kvalitní přípravy. Lze proto rozhodně doporučit postup nabídnutý ve druhé kapitole, kde jsme se přípravě pro vypracování zadání diplomové práce věnovali podrobně. Zde uvádíme již jen několik základních kroků, které mohou být, ve fázi bezprostředně předcházející vypracování samotného zadání, studentovi nápomocny. V zásadě existují minimálně tři základní výchozí situace při volbě tématu:

- a) Téma vypisuje (nabízí) některý z vyučujících katedry.
- b) Téma je součástí většího výzkumného projektu uvnitř či vně katedry.
- c) Student si téma vybere sám a volí si vedoucího své práce.

Není třeba připomínat, že volba vhodného tématu odpovídajícího zájmům a profilaci studenta a současně existujícím možnostem napovídá mnohé o motivaci a přístupu ke studiu a samotné diplomové práci. Ve všech třech výše uvedených případech je však klíčový výběr vedoucího diplomové práce. Tím by v optimálním případě měl být některý ze členů katedry (ať již z interních či externích zaměstnanců). Samozřejmě je možné, aby diplomovou práci vedl i někdo mimo katedru. Podmínkou k tomu však je písemná žádost schválená vedoucím katedry. Ve všech třech případech se pak jednotlivé přípravné kroky (popsané ve druhé kapitole) liší pouze způsobem realizace, případně pořadím.

Dalším klíčovým krokem je první konzultace s potenciálním vedoucím diplomové práce, jejímž hlavním cílem je objasnění oboustranných představ a požadavků na průběh práce. Vedení diplomové práce je velmi specifickým druhem vzájemné spolupráce a komunikace mezi pedagogem a studentem. Čím více je „nevyčtených očekávání“ a spoléhání se na to, že „je to přece samozřejmé“, tím vyšší je riziko problémů a nedorozumění. Studenti někdy přicházejí s představou, že vedoucí diplomové práce je tu od toho, aby jim vydefinoval zadání, dal studijní literaturu a vyhodnotil získaná data. Jsou pak často velmi překvapeni, když zjistí, že všechny tři části jsou na jejich zodpovědnosti a nikoli na vedoucím diplomové práce. Každý pedagog má trochu jiný styl vedení diplomových prací. Je proto dobré se tedy dříve informovat, více diskutovat a až posléze se rozhodovat.

Na první konzultaci je nutné připravit kromě informování se o podmínkách vedení diplomové práce ucelené, jasné a krátké představení návrhu diplomové práce. Tj. mít pro konzultaci již písemně zpracovanou základní představu, která staví na ideovém plánu výzkumu. Během první či následné schůzky by měl student o tomto svém návrhu s pedagogem diskutovat a až na základě této diskuse dále zvažovat, zda je příprava pro zahájení práce dostatečná, či zda si vybral vhodného vedoucího práce. Není ničím neobvyklým (nebo dokonce špatným), když student nebo učitel zjistí, že pro dané téma je vhodnější vedení jiného pedagoga. Po této úvodní konzultaci,⁸ na níž je upřesněno téma a vzájemné požadavky, již nic nestojí v cestě přetransformování ideového plánu výzkumu do plánu technického, tj. zpracování úplné verze designu výzkumu.⁹

⁷ Vzor formuláře zadání diplomové práce je v příloze č. 1.

⁸ Někdy jich může být i více, když např. pedagog nebo student dojde k závěru, že je třeba ideový plán přepracovat či doplnit.

⁹ Základní struktura pro vypracování designu výzkumu je v příloze č. 2.

Zde je na místě věnovat se trochu podrobněji terminologii, která není ve všech učebních textech metodologie jednotná. Je vhodné rozlišovat mezi termíny „typ“ výzkumu a „design“ nebo „plán“ výzkumu. Mnohé významné učební texty¹⁰ používají tyto termíny jako synonyma. Domníváme se však, že pro výukové i praktické potřeby je vhodné, tyto termíny od sebe odlišovat. **Typ výzkumu** (nebo *struktura výzkumu*) je obecný výzkumný rámec, specifikující způsob použití metod, určující hranice vztahu s účastníky výzkumu, dodržení určitých procedurálních postupů atd. **Design výzkumu**¹¹ je pak technickým plánem konkrétního výzkumného projektu, který je na míru „šitý“ zvolenému výzkumnému problému v daném teoretickém rámci. Specifikuje tak způsob použití konkrétních metod (pro získávání a analýzu dat), popisuje kontext, konkrétní výzkumný vzorek atd. V tomto smyslu je tedy jedinečný a na jeho základě je pak výzkum realizován.

Jedním z důvodů, proč je vhodné rozlišení mezi výzkumným typem a designem, je např. to, že můžeme v konkrétním projektu kombinovat více typů výzkumů. Např. můžeme v rámci výzkumu faktorů přispívajících k rychlejší a efektivnější rehabilitaci osob po prodělané psychotické epizodě kombinovat případovou studii s kvalitativní evaluací a analýzou dokumentů (což jsou tři různé typy kvalitativních výzkumů) v jedné studii.

Při zpracovávání designu výzkumu je obecně lepší stanovit spíše vyšší laťku. Mírně slevit lze vždy, naopak ke zvýšení úrovně v průběhu výzkumu už může dojít jen těžko. Proto je výhodnější design výzkumu mírně nadhodnotit, aby bylo z čeho slevit, ukáže-li se to jako nutné. Mírně znamená, že nepřipravujeme megalomanský projekt (např. vzorek o počtu 5 tisíc osob), ale naplánujeme si o něco více práce (např. vzorek nadhodnotíme o 20 %) a snažíme se přitom přiblížit ideálním podmínkám (např. skutečně regulérně sestaveného reprezentativního¹² výběrového souboru). Úroveň přípravy designu je vizitkou každého výzkumníka. Úroveň teoretické připravenosti a znalosti problematiky, kterou chceme zkoumat, by měla svědčit o tom, že téma máme dobře promyšleno a víme, co a proč chceme řešit. V tomto ohledu se držíme pravidla, že méně někdy znamená více. Je lépe zpracovat tři hutné stránky, na kterých vše důležité popíšeme a zdůvodníme, než když vytvoříme deset stran zmateného textu.

Kratochvíl¹³ např. pro oblast výzkumu psychoterapie rozlišuje sedm etap (od sestavení přehledu publikovaných zpráv k danému tématu až po analýzu a interpretaci výsledků). Různé učební texty se liší v počtu těchto etap (podrobnosti členění) a názvech těchto etap. Některé však nejsou schopny integrovat do sebe také etapy výzkumu využívajícího kvalitativní přístup. Např. Valoušek¹⁴ rozlišuje tři základní etapy výzkumu, které jsou však aplikovatelné pouze na výzkumy využívající kvantitativní přístup. V žádném případě to však neznamená, že by tyto dva přístupy dichotomizovaly metodologii na dva různé, oddělené světy. Výzkumná metodologie je stále jedna a může být buďto aplikovaná správně, nebo chybně. Rozdíl je pouze v tom, jaký výzkumný problém zvolíme a jakým způsobem jej chceme podrobit výzkumu. Tj., zda je pro jeho uchopení vhodné využít spíše proces kvantifikace nebo pracovat s daty kvalitativně (případně kombinovat oba přístupy). Ve všech případech však musíme dodržovat určitá závazná pravidla.

¹⁰ Např.:

Robson, C. (2002). Real Word Research. Oxford: Blackwell Publishing.

Coolican, H. (1999). Research Methods and Statistics in Psychology. London: Hodder and Stoughton.

¹¹ Překlad termínu “design” není jednoznačný a zahrnuje v sobě významově jak termíny, které mají blížeji k termínům “struktura” nebo “typ”, tak termíny odpovídajícím “projektu” nebo “náčrtu” atd., které mohou konotovat něco více konkrétního (než pouze obecný typ), nějakou určitou aplikaci atd.

¹² Dosažení reprezentativity nemusí být reálně v diplomové práci zvládnutelné, neboť by znamenalo příliš vysoký počet osob ve vzorku nebo osob z různých (výrazně od sebe vzdálených) míst ČR, což může při získávání dat diplomanta prostě technicky, časově a finančně limitovat.

¹³ Kratochvíl, S. (1968). Výzkumné metody v psychoterapii. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

¹⁴ Valoušek, Ch. (1998). Přednášky z metodologie psychologických věd. Olomouc: FF UP Olomouc. Str.75-76.

V rámci designu výzkumu můžeme rozlišit následující části (které by měly být ve finální verzi plánu adekvátně zpracovány a které následně využijeme přímo také při psaní diplomové práce, neboť nám pomohou její výzkumnou část lépe strukturovat):

- a) **Mapování:** proces, jehož cílem je základní orientace v tom, v jaké oblasti se vůbec chceme výzkumně pohybovat, hledáme vhodný výzkumný problém atd. Důležité je ujasnit si, jaký přínos výzkum může (či měl by) mít, jaká je osobní zajímavost tématu, jeho aktuálnost atd. Zda je problém (či jeho část) na této úrovni vůbec řešitelný (tedy, zda je např. uchopitelný existujícími výzkumnými metodami) atd. Vhodné je také např. navštívení místa, kde se daný problém vyskytuje, a seznámení se s terénem (psychiatrická léčebna, zařízení pro přistěhovalce atd.). Můžeme zde např. zjistit, že je nám daný prostor nedostupný nebo pro něj potřebujeme povolení, které se dá jen těžko získat (např. povolení ke vstupu do věznice a provádění psychologického výzkumu v ní atd.).
- b) **Teoreticko-kritická analýza stavu poznání:** sestavení přehledu dostupné literatury všeho druhu vydané k danému tématu (internetové zdroje, časopisecké články, sborníky, monografie, výzkumné zprávy z provedených studií, informace od jiných výzkumníků, kteří se tématem zabývají či zabývali atd.).
- c) **Cíle výzkumu:** stručná a jasná formulace čeho nejdůležitějšího chceme naší prací dosáhnout (rozhodující je výstižnost, jasnost, srozumitelnost - text je vhodné psát pouze v bodech s maximálně krátkým komentářem). Cíle výzkumu by měly obsahovat popis hlavního výzkumného problému, kterým se chceme zabývat.
- d) **Formulace výzkumných otázek** (pro kvalitativní výzkum) nebo **formulace hypotéz** (pro kvantitativní výzkum).
- e) **Popis metodologického rámce a metod:**
 - Obecný metodologický rámec plánovaného výzkumu: stručná, jasná, krátká a výstižná charakteristika hlavní myšlenky výzkumu, formulace východisek výzkumu. Popis by měla obsahovat také zdůvodnění proč volíme daný typ či kombinaci více typů výzkumů (proč ne jinak), z jakých autorů a teoretických směrů či proudů vycházíme (na čem výzkum teoreticky staví a proč) apod.
 - Výzkumný vzorek: popis výzkumného vzorku (proč takový vzorek, proč ne jiný). Jaký počet osob a s jakými vlastnostmi (proč). Jak bude vzorek získán (jakou technikou či metodikou jej získáme), co o populaci, kterou chceme zkoumat, víme. Jaká jsou její specifika, jaké mohou být při pořizování vzorku problémy, jak jim chceme čelit atd.
 - Metody zpracování a analýzy dat: popis plánovaných metod získávání dat (dotazník, test, rozhovor, pozorování atd.), analýzy (korelační test atd.) a interpretace dat. Odkud tyto metody čerpáme, proč tyto metody a proč ne jiné, výhody-nevýhody atd.
 - Jaké budou výstupy z naší práce: v jaké podobě, pro koho atd. (kromě diplomové práce např. zpracujeme krátkou verzi pro lékaře zařízení, kde získáváme data nebo poskytneme nějakou zpětnou vazbu lidem, s nimiž jsme provedli výzkum atd.).
 - Jaké se v práci vyskytují etické problémy a jak je chceme řešit.
 - Jaké je zaštitění: institucionální, jaké je odborné vedení, konzultace, dohled, oponenti atd. Důraz zde klademe zejména při použití méně známých přístupů a metod.
- a) **Personální zabezpečení:** kdo všechno bude na výzkumu pracovat spolu s námi. Patří sem také výpis konzultantů (např. pro konzultace v oblast aplikace nějaké psychodiagnostické metody nebo pro konzultace medicínských problémů spojených s naším zkoumaným fenoménem atd.), oponentů atd.

- b) **Časový harmonogram:** jaký je časový plán naší práce. Rozdělíme si jej do fází v souladu s naším tempem, možnostmi (případně nutností odevzdat v termínu diplomovou práci).
- c) **Technické zázemí a zabezpečení:** jakou specifickou techniku použijeme (např. vyšetřovací pomůcky, testy atd.), jaký potřebujeme software a odkud jej vezmeme (např. SPSS, Statistica atd.). Kolik peněz budou stát náklady na realizaci výzkumu a kde je vezmeme (např. 3000,- Kč na autobus na dojíždění do města, kde budeme provádět interview). Opět je důležitá adekvátnost, správnost použití a reálná potřeba.

- 1) Zadání musí být odevzdáno v termínu předepsaném vedoucím katedry. Termín odevzdávání zadání diplomových prací je vyhlášen vždy pro daný školní rok a je povinností a zodpovědností studenta, aby tento termín dodržel, našel si včas téma a dohodl vedení své diplomové práce s některým z pedagogů. V případě nedodržení termínu se student vystavuje riziku prodloužení 3. studijního bloku.
- 2) Zadání musí být provedeno na předepsaném formuláři katedry (viz Formulář zadání diplomové práce, příloha č. 1).
- 3) Zadání formuluje vedoucí práce.

4. Styl psaní diplomové práce

Podat vyčerpávající přehled doporučení ke stylu psaní odborného textu je prakticky nemožné. Omezíme se tedy na několik základních a ponecháme na studentovi, kterého z nich a do jaké míry se přidrží. Podrobnější výčet doporučení studenti naleznou např. v publikaci Šestáka¹⁵ nebo Thompsona.¹⁶

Odborný jazyk

Diplomová práce je odbornou prací. Je proto nutné ji psát odborným jazykem, tedy nikoli: „...tak jsem šel do knihovny a tam mi půjčili, co tam zrovna zbylo...“. Jak při popisu jednotlivých fází práce, tak při analýze a interpretaci dat musí student prokázat schopnost využívat odborného jazyka na úrovni, která se očekává od studenta magisterského studia.

Diplomovou práci lze psát ve třetí osobě singuláru (on, ona) nebo v první osobě plurálu (my) - tzv. *plurál autorský*. V odborném textu je možná též tzv. „*ich forma*“ (já), tj. používání první osoby singuláru. Pozor je třeba dbát na dodržení jednotné osoby napříč celým textem. V diplomové práci musí být dodržena zvolená forma od začátku do konce a nelze ji měnit.

Osobní názor a postoj ke zvolenému problému je velmi významný a důležitý, ale v textu je třeba při jeho projevování dbát zvýšené opatrnosti a střídavosti. Je třeba se opírat především o odbornou literaturu, závěry citovaných studií a výsledky vlastního výzkumu - vaše názory si nechejte spíše do diskuse a závěru a šetřete s nimi. Je na místě vyvarovat se výroků typu: „...*myslím si, že závislí lidé jsou...*“ nebo „...*podle mého názoru by vhodnou intervencí bylo...*“ Prezентujete výsledky výzkumu a porovnáváte je s literaturou, teprve odděleně od toho lze vyslovit svůj názor a hodnocení. Opět ale lépe na základě něčeho, tedy že se tak domníváte na základě toho a toho (informace z odborné literatury), své zkušenosti (vlastní

¹⁵ Šesták, Z. (2000). Jak psát a přednášet o vědě. Praha: Academia. Str. 78-126.

¹⁶ Thompson, E.T. (1994). Jak psát jasně. Pracovní verze překladu pro potřeby výuky metodologie na FF MU Brno originálního článku publikovaného v časopise Psychology Today, č. 5, 1982. Brno.

zkušenost s fenoménem či problémem nebo zkušenost ze stáže, případně pracoviště, kde jste působili), výsledků výzkumu toho a toho (uvedení zdroje a výsledků, jichž autoři dosáhli), či z vašich vlastních výzkumných poznatků (specifikujte, kterých a jak je interpretujete) atd. Mít svůj vlastní názor je správné, nikoli obráceně. Je nesmyslné tvrdit, že k danému problému nezaujímáme žádný postoj, či že k němu nemáme vztah. Již volba tématu a naše nasazení napovídají mnohé. Na vědeckou práci však klademe zvláštní požadavky, v jejichž rámci se musíme se svým vlastním názorem umět vypořádat. V první řadě je žádoucí a nutná naše schopnost sebereflexe, tj. schopnost sledovat a uvažovat o našem osobním zaujetí tématem, které bývá u některých badatelů až na úrovni fascinovanosti zkoumaným předmětem. Je důležité umět z tohoto nadšení a zaujetí čerpat energii pro práci a současně s ní umět pracovat tak, aby nepoznamenávala naši práci. Schopnost reflektovat naše osobní zaujetí a vztah ke zkoumanému fenoménu (ať již pozitivní, či negativní) implikuje možnost toto zaujetí v případě potřeby učinit explicitní a např. o něm diskutovat či je podrobovat kontrole různými pomocnými technikami – např. schopnosti cvičně nazírat na problém ze zcela opačné perspektivy, než kterou zastáváme, a hledat na ní pozitiva atd. Pokud se nám to nedaří, tj. přestaneme reflektovat naše osobní zaujetí, vystavujeme výsledek naší práce riziku chyb a zkreslení,¹⁷ např.:

- a) selektivním výběrem literárních pramenů, kdy provedeme výběr pouze těch autorů, s nimiž souhlasíme nebo s nimiž souhlasí výsledky našeho výzkumu, a ostatní potlačíme, či zcela vynecháme,
- b) při aplikaci dotazníku či testu nevědomky zvýhodňujeme osoby v experimentální či kontrolní skupině podle toho, aby výsledek více odpovídal našemu „vidění“ problému,
- c) při kvalitativní analýze zcela vynecháváme data, která narušují konzistenci konstruktu, kterým vysvětlujeme určitý fenomén (např. vůbec nevyužijeme data získaná od atypických případů nebo bagatelizujeme jejich význam),
- d) při interpretaci výsledků nejsme schopni přinést alternativní možnosti a všechny závěry jsou tak zdánlivě homogenní apod.

Přehled toho, co chcete napsat

Přestože se to může někomu jevit jako připomínání samozřejmosti, není na škodu zdůraznit, že mnoho času se při psaní ušetří, pokud máme dobře rozplánováno, co vlastně chceme napsat, kde chceme text ukončit a jaké části bude mít. Vyzkoušet lze například velmi jednoduchou techniku s kartičkami:¹⁸

- a) na malé kartičky si můžete napsat v bodech, o čem budete v diplomové práci psát (vždy jeden bod na jednu kartičku),
- b) kartičky rozdělte na hromádky podle toho, jak spolu témata souvisejí (tj. na hromádku vždy dáte kartičky, mající spolu nějakou užší tematickou vazbu),
- c) pokuste se hromádky vzájemně uspořádat do určitého systému, tj. provázat mezi sebou tematické okruhy, které jednotlivé hromádky reprezentují (např. vazba podle důležitosti – co je důležité na začátku, co uprostřed a co na konci, nebo podle návaznosti na sebe – čím je třeba začít, aby byla další část čtenáři srozumitelná a pochopitelná a témata na sebe navazovala atd.),
- d) nyní můžete zkusit totéž, co jste udělali s hromádkami navzájem, udělat uvnitř každé z nich, tj. opět vytvořit určitý jednotný systém, tentokrát uvnitř každé hromádky,

¹⁷ Extrémní formou může být úmyslné zkreslování dat (např. úprava zdrojových souborů) ve jménu dobrých úmyslů atd. Takovéto jednání je samozřejmě naprosto nepřijatelné a v žádném případě již nepatří do regulérního vědeckého výzkumu.

¹⁸ Thompson, E.T. (1994). Jak psát jasně. Pracovní verze překladu pro potřeby výuky metodologie na FF MU Brno originálního článku publikovaného v časopise Psychology Today, č. 5, 1982. Brno. Str. 1.

- e) nyní se zamyslete nad tím, zda vám nějaká hromádka nechybí (např. se to projeví tím, že na sebe témata nebudou navazovat nebo nebude zcela srozumitelné, proč tam nějaká hromádka vůbec je).

Doplníte-li pak úvod a závěr, máte text až na „kosmetické úpravy“ prakticky hotov. Tento postup je velmi variabilní a umožňuje kdykoli v případě potřeby různé úpravy, přehození hromádek (témat) apod., ukáže-li se to jako lepší alternativa.

Začněte psát tam, kde jsou vaši čtenáři

Častou chybou při psaní je předpokládat, že věci, o kterých přemýšlíme a bádáme, jsou samozřejmé a všichni je znají. Tento chybný předpoklad pak může vést k tomu, že váš text nebude srozumitelný. Chybný je jak přístup, při kterém si autor dokazuje, že toho zná více než čtenář, tak přístup, kdy autor činí ze čtenáře jakoby nevzdělanou osobu tím, že píše známé a samozřejmé věci. Oba extrémy pak zbytečně snižují celkovou úroveň práce a mohou komplikovat diskusi o ní.

Pokud necitujete účastníky výzkumu (tj. nepracujete se zdrojovými daty), nepoužívejte hovorové a slangové výrazy

Hovorový jazyk (nářečí atd.) nemá v odborném textu místo. Stejně tak je tomu se slangovými výrazy a vědeckým žargonem. Výjimku tvoří situace, kdy pracujeme s texty, které takové výrazy obsahují nebo pracujeme se zdrojovými daty a uvádíme příklady výroků účastníků výzkumu. Zde je naopak nepřipustné jakékoli upravování a změny, které ničí autentičnost dat. Proto, pracujeme-li s daty tímto způsobem, není možné vynechávat ani vulgární výrazy jakéhokoli typu atd.

Využívejte spíše ustálená slovní spojení

Využívání nestandardních kombinací slov není samo o sobě chybné. Zvyšuje však zbytečně náročnost na sledování a porozumění. Např. „...moje paměťové stopy jsou ve vztahu k této události již značně narušeny...“, místo abychom jednoduše řekli, že si prostě část věcí nepamatujeme.

Držte se vytyčeného schématu (myšlenek či vytyčených bodů)

Je třeba stále porovnávat, zda jednotlivé věty mají vztah k bodu, o kterém pojednáváme. Zda stále tématicky k němu patří nebo či náhodou nevybočují k jiným, vzdálenějším tématům. V takovém případě větu vypustíme a vrátíme se zpět k vytyčenému tématu.

Buďte pokud možno co nejstručnější. Myšlenky uvádějte v takovém pořadí, abyste dodrželi logickou vazbu mezi nimi (aby po vysvětlení A mohlo být správně pochopeno navazující B a z něj vyplývající C). Dále neplývejte zbytečně slovy, která již pouze rozměňují hlavní myšlenku. Pokud používáte příklady, stačí obvykle jeden výstižný. Použijete-li více příkladů, text zbytečně natahujete a výsledek bývá u čtenáře kontraproduktivní. Dávejte pozor na používání záporů, snažte se jim vyhybat.

5. Etické normy a doporučení

Etické normy a doporučení pro diplomové práce považují mnozí za samozřejmé a nudné téma. Praxe však stále dokola ukazuje, že toto téma je naopak velmi málo známé, velmi podceňované. Velmi výstižný citát z Halcolmových Zákonů evoluce uvádějí autoři publikace zabývající se výběrem vzorku metodou sněhové koule: „*Když jste na pochybách, pozorujte a ptejte se. Když jste si jisti, pozorujte ještě pečlivěji a ptejte se na mnohem více věcí.*“¹⁹

¹⁹ Hartnoll, R. (Ed.) (2003). Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball Sampling. Praha: NMS, Úřad vlády ČR. Str. 84.

Každý výzkum s sebou přináší nutnost řešit etické otázky a dilemata. V tomto textu není prostor pro to, abychom se podrobněji zabývali vývojem etických názorů a zejména pak vývojem etických zásad pro výzkum v jejich kontextu. Přestože by mnohé aspekty byly pravděpodobně mnohem srozumitelnější a lépe uchopitelné. Omezíme se zde tedy pouze na přehled nejdůležitějších oblastí etiky ve výzkumu a jejich aplikace při tvorbě diplomové práce.

Prakticky každý psychologický výzkum se odehrává tak, že dochází k interakci mezi různými sociálními skupinami nebo jejich zástupci. I když budeme uvažovat o laboratorním experimentu, např. v oblasti kognitivních funkcí, přesto je součástí výzkumné situace komunikace se zkoumanou osobou. Dochází tedy k interakci mezi námi (výzkumník jako zástupce určité sociální skupiny) a osobou, s níž bude experiment proveden (zkoumaná osoba jako zástupce jiné sociální skupiny). Představíme-li si pak tuto situaci např. v rámci výzkumu schopností kompenzace těžkých organických poškození, způsobených dlouhodobým a nadměrným užíváním alkoholu, máme o etické problémy postaráno:

- a) Jak např. zamezit stigmatizaci zkoumaných osob? Jejich účast na výzkumu tím může negativně poznamenat léčebný a rehabilitační proces.
- b) Budeme jim za účast ve výzkumu platit? Někteří ovšem mohou být ve fázi léčby, kdy žádné peníze mít nesmějí a porušili by tím léčebný řád. I kdyby mohli mít peníze, může tím dojít ke zvýšení rizika relapsu, neboť se tyto osoby musí přesunout z léčebny do laboratoře a během zpáteční cesty si mohou za obdržené peníze koupit další alkohol.
- c) Jak budeme oznamovat těmto lidem výsledky? Výsledek experimentu může negativně poznamenat jejich chuť se léčit a vést spíše ke skepsi a depresivním rozladám ohrožujícím další léčbu.

Zdánlivě jednoduchá výzkumná situace může přinášet velké množství etických otázek. Z obecného hlediska lze téma výzkumné etiky nahlížet jako konflikt mezi právem výzkumníka zabývat se tématem, které ho zajímá a které považuje za důležité či užitečné, a právem jednotlivců (či skupin) na soukromí.

Pro jakoukoli psychologickou výzkumnou činnost pak tedy platí, že účastní-li se jí lidé, musí být vždy zajištěna dostatečná ochrana jejich práv a výzkumníci by měli dbát na dodržování obecných základních etických zásad, jako je např. úcta k lidem (patří sem respekt k možnosti sebeurčení a ochrany proti zneužití u závislých nebo bezbranných osob), snaha konat dobro (maximalizace možného přínosu a minimalizace možné újmy) nebo nekonat zlo („neškodit, nepoškozovat“).²⁰

Při výzkumu nelze dopředu ošetřit všechny možné situace, jež mohou nastat, tj. stanovit pravidla pro všechny možné situace, v nichž se mohou objevit etické problémy. Mnohé musí být schopen řešit výzkumník tzv. za pochodu a spoléhat se přitom na svoji empatii a zdravý úsudek. Výzkumník by měl být schopen vnímat individuální normy osob, které se výzkumu účastní, a posuzovat míru toho, co je a co není vhodné a dobré. O to více bychom o této schopnosti měli v současnosti hovořit v kontextu našeho oboru, který by měl studentům pomoci získávat tyto dovednosti a přispívat k tomu, že psychologové budou při svých výzkumech vybaveni takovými dovednostmi, aby účastníky výzkumu nepoškozovali a ani jim jinak nepůsobovali újmu.

Někteří studenti si při návštěvě (např. v rámci praxí) psychiatrických léčeben či poradenských zařízení dostatečně neuvědomují, že při styku s klienty mají značnou odpovědnost. Přestože jsou představeni jako studenti, klienti je mohou vnímat jako osoby, kterým je možné důvěřovat a svěřit se jim a od kterých očekávají profesionalitu a lidskost. To je velké břímě a

²⁰ Hartnoll, R. (ed.) (2003). Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball Sampling. Praha: NMS, Úřad vlády ČR. Str. 84.

je nutné tato specifika reflektovat a pracovat s nimi. Totéž se pak týká studentské výzkumné práce. Devalvace pozice studenta, k níž bohužel stále na našich vysokých školách občas dochází, vede ke vzniku velmi nešťastné atmosféry, kdy student je ten, který ještě nic neumí, který za nic nenese odpovědnost a kterému by nikdo stejně nic zodpovědného nesvěřil. Někteří studenti pak tento postoj komplementárně přejímají a chovají se podle něj. V tomto krátkém textu nemáme bohužel prostor se těmito problémům více věnovat. Za důležité však považujeme, aby student při své výzkumné práci měl vždy na paměti jeden základní fakt. Rozdíl v jeho odpovědnosti k lidem účastnícím se výzkumu v rámci diplomové práce a odpovědnosti dostudovaných psychologů-výzkumníků je pouze v řádech několika měsíců a obvykle již jen úspěšné obhajobě a státní zkoušce. Tzn., že není žádný.

Jedním z podstatných a důležitých aspektů je **důvěryhodnost výzkumníka**. Je velmi důležité, jakou důvěru, respekt a od nich se odvíjející celkovou kvalitu kontaktu si výzkumník u účastníků získá. Nedbale vyplněný dotazník či nechuť soustředěně podstoupit testovou situaci má významný vliv na kvalitu výsledků. Snadno se tak stane, že dva různí výzkumníci mohou za využití stejného nástroje dosáhnout odlišných výsledků. Přitom to, co je odlišuje, může být „jen“ jejich chování a způsob komunikace s účastníky výzkumu.

Výzkumník by v žádném případě neměl zamlčovat případný **střet zájmů**, ke kterému při výzkumu může dojít. Např. někteří studenti chodí na dlouhodobé praxe nebo přímo na zkrácený pracovní úvazek pracují v různých pomáhajících institucích, poradnách apod. Současně si pak pro svoji diplomovou práci zvolí téma z dané oblasti. Dostávají se tak do situace, kdy jsou v roli např. pomocných terapeutů a současně provádějí výzkum. Je důležité mít ve své roli jasno a je důležité, aby v tom měli jasno také účastníci výzkumu. Snadno se v těchto situacích stane, že je výzkumník žádán o radu či informaci týkající se léčby apod. Nebo vznikne opačná situace, kdy se výzkumník domnívá, že by takovou radu či informaci měl poskytnout. To samo o sobě je v pořádku a je správné, disponujeme-li takovou informací či máme možnost v dané situaci pomoci, tak učinit.²¹ Je to nejen naše lidská povinnost, ale je to také v souladu např. s principy akčního a kritického výzkumu (v jehož rámci často podobné terénní výzkumy provádíme). Důležité je však opět reflektovat celou situaci a stále si být vědomi své role, v jaké jsme do interakce vstoupili, tj. dodržovat dohodnutá základní pravidla kontaktu a být si vědomi existujících hranic případné intervence (překračující rámec výzkumné situace). Je např. v pořádku, jsme-li vybaveni potřebnými znalostmi a dovednostmi, poskytnout při terénním výzkumu v případě nutnosti krizovou intervenci či krátkou poradenskou intervenci. Není ale v pořádku změnit výzkumný kontakt na terapeutickou sesi. Máme-li takovouto ambici, je nutné ji v průběhu výzkumu nenechat nereflektovaně ovlivňovat interakci a dát jí prostor tam, kde je to možné a vhodné. **Musíme mít jasno ve vymezení rámce pro situace, v nichž můžeme být v průběhu výzkumu žádáni o radu či jinou formu pomoci.**

Dalším důležitým pojmem je tzv. **empatická neutralita**. Ta znamená, že výzkumník by měl vůči účastníkům výzkumu projevovat zájem, účast a porozumění, ale k zjištěným skutečnostem by měl být neutrální.²² Měl by tyto údaje přijímat, zaznamenávat, ale měl by být velmi opatrný při jakémkoli jejich hodnocení a pokud možno se mu v průběhu získávání dat vyhnout. Stejně jako se musí psycholog naučit vyrovnávat při psychoterapii se zátěží spočívající v náročnosti unést akutní krizové situace, např. člověka, který přišel při autonehodě o své blízké, je nutné, aby výzkumník byl schopen vyslechnout a zaznamenat např. těžké osudy přistěhovaleckých rodin a nevnášel neadekvátně svoji lítost či pohnutí do

²¹ Např. informovat vhodnou formou v indikovaném případě při terénním výzkumu uživatele heroinu, který není v kontaktu s žádnou pomáhající či léčebnou institucí, o možnosti substitučního programu, možnosti výměnného programu, možnosti základního lékařského ošetření atd.

²² Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. London: Sage Publications. Str. 474-475.

procesu získávání dat. Kritériem adekvátnosti pak je v dané situaci schopnost chovat se empaticky v rovnováze se snahou získávat validní výzkumná data.

Student by měl se svým vedoucím diplomové práce ještě před zahájením výzkumu prodiskutovat možné etické problémy či konflikty. Současně by měl vedoucí diplomové práce v těchto otázkách naplno pracovat v roli konzultanta a umět studentovi poradit.

Ferjenčík ve své publikaci²³ zkráceně cituje Etické principy při výzkumech s lidmi, jež přijala Americká psychologická asociace (APA) v roce 1982. Z nich vybírá 4 základní okruhy problémů:

- a) respekt a ohled vůči účastníkům výzkumu,
- b) právo na informace,
- c) právo na soukromí a ochranu informací o účastnících výzkumu,
- d) právo odstoupit od výzkumu.

Tyto čtyři okruhy se však již dnes jeví jako nedostatečné, neboť neošetřují některé základní situace, které v průběhu psychologických výzkumů nastávají, resp. řeší je na příliš obecné, nedostatečné úrovni. Proto jsme připravili průnik požadavků na výzkum v oblasti psychoterapie²⁴ s citovanou zkrácenou verzí požadavků Americké psychologické asociace²⁵ dle Ferjenčíka a etickými zásadami pro kvalitativní výzkumy.²⁶ Tyto základní požadavky pak tvoří soubor povinných etických zásad pro diplomové práce. Jejich nedodržení může mít za následek nepřípuštění práce k obhajobě.

a) Souhlas s účastí ve výzkumu

Výzkum smí být proveden pouze s osobami, které k účasti na něm udělily tzv. informovaný souhlas. Z tohoto souhlasu musí být patrné, že účastník výzkumu rozumí povaze a důsledkům použitého výzkumného modelu a zároveň si je vědom rizik a výhod, které z účasti ve výzkumu plynou. Účast na výzkumu je přísně dobrovolná. Účastník výzkumu má právo kdykoli od výzkumu odstoupit (tj. přerušit či ukončit svoji účast). Nikoho nelze k účasti na výzkumu nutit či na něj vyvíjet nepřiměřený nátlak.

Je-li pro potřeby výzkumné situace nutné, aby na začátku osoby neznaly přesný účel výzkumu (tj., neměly k dispozici všechny informace potřebné k získání informovaného souhlasu), je nutné, aby bylo dodatečně zaručeno vše potřebné k ochraně, prospěchu a důstojnosti účastníků výzkumu (viz podrobněji zásada B). Je-li výzkum prováděn s dětmi či účastníky, kteří mají takové postižení, jež může způsobit omezení schopnosti pochopit (případně také dorozumět se), je třeba, aby výzkumná situace byla ošetřena dalšími adekvátními ochrannými postupy a byla v souladu se zákonem (např. souhlas zákonného zástupce atd.).

²³ Ferjenčík, J. (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál. Str. 62-63.

²⁴ Využita byla pracovní verze překladu návrhu etických zásad EAP („Etické zásady pro evropské psychoterapeuty“) z února 2000, článek 9 (Výzkum), které v době přípravy tohoto textu nebyly schváleny a byly určeny pro širší odbornou diskusi.

²⁵ Ferjenčík, J. (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál. Str. 62-63.

²⁶ Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (Eds.) (1998). The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues. London: Sage Publications. Str. 156-184.

b) Možnost nezbytného omezení informovaného souhlasu

Vyžaduje-li zdárné a účelné provedení výzkumu nezbytně utajení či klam, je bezpodmínečně nutné, aby výzkumník zajistil zvláštní podmínky pro takovou výzkumnou situaci, za kterou nese zvláštní odpovědnost. Má za povinnost zvážit (případně nechat nezávisle posoudit), zda použitý postup a metody jsou ospravedlnitelné předpokládanými vědeckými, výchovnými či jinak vyplývajícími hodnotami. Dále je povinen předem zvážit, zda podobného či stejného výsledku nelze dosáhnout jinými postupy či metodami, které nevyžadují utajení nebo klam. Je povinen zajistit, aby po ukončení výzkumné intervence (resp. co nejdříve, jak je to možné) bylo všem účastníkům výzkumu podáno dodatečné vysvětlení a musí být adekvátně připraven řešit situace, které mohou v průběhu a na konci takového výzkumu nastat (např. striktní odmítnutí některého účastníka výzkumu, aby data od něj získaná byla použita atd.). Doporučuje se výzkumné postupy a metody vyžadující utajení či klam nepoužívat, resp. používat pouze v nejnutnějších případech, kdy není alternativních možností pro získání potřebných dat.

c) Ochrana soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu

Výzkum musí být proveden v souladu s platným zákonem o ochraně osobních údajů. To implikuje nutnost, aby výzkumník byl s příslušnými zákonnými i podzákonnými normami adekvátně seznámen. Účastník výzkumu musí být před zahájením práce jasně informován, kdo a za jakým účelem bude mít přístup k získaným informacím. Výzkumník by se však současně měl zavázat pouze k tomu, co je reálně schopen splnit. Tj. neslibovat taková opatření, která jdou nad rámec povinností vyplývajících z příslušného zákona a která není schopen splnit či jinak zajistit jejich dodržení. Je třeba zajistit, aby k datům neměly přístup neoprávněné osoby, aby data byla využita pouze k účelu, k jakému byla získána (podřízeno definovaným cílům výzkumu). Při jakékoli formě písemné, ústní, elektronické (či jiné) prezentace musí být zaručena ochrana soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu. Ochrana soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu musí být zaručena tak, aby nemohlo v důsledku nedodržení těchto etických zásad dojít k jejich újmě. Jak specificky pro výzkum populace pohybující se za hranicí zákona (uživatelé nelegálních drog, osoby živící se prostitucí apod.) doplňuje Hartnoll,²⁷ bez oficiálního příkazu vydaného soudem s příslušnou pravomocí by výzkumník neměl vyhovět ani případné žádosti rodičů nebo policie o sdělení určitých informací získaných výzkumem. Za tímto účelem může být nutné uplatnit některé pečlivě promyšlené postupy, zejména proto, že informace, které účastník výzkumu poskytne, se týkají nezákonného či deviantního chování.

d) Odměna účastníkům výzkumu

Účast ve výzkumu může, ale nemusí být odměňována. V případě diplomových prací není obvyklé, aby účast na výzkumu byla honorována finančně či jinak, není to však vyloučeno. Jakákoli forma odměny však nemá vliv na dodržení všech platných základních etických zásad. Odměna by neměla mít formu, která je v rozporu s terapeutickými či výchovnými principy (tj., neměla by být ve formě alkoholu, cigaret atd.).

e) Nesmí dojít k poškození či újmě účastníků výzkumu

V důsledku naší výzkumné činnosti nesmí dojít k jakékoli hmotné, duševní či jiné újmě účastníků výzkumu.

²⁷ Hartnoll, R. (ed.) (2003). Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball Sampling. Praha: NMS, Úřad vlády ČR. Str. 84-85.

f) Posouzení rizik a možností jejich prevence

Není přípustné vystavovat sebe (jako výzkumníka) ani účastníky výzkumu jakémukoli nepřiměřenému riziku a situacím, jež by mohly vést k porušení etických zásad. Je tedy nutné např. zvážit riziko fyzického napadení výzkumníka (např. při terénním výzkumu mezi příslušníky hnutí skinheads nebo riziko nakažení infekčním onemocněním při terénním výzkumu mezi injekčními uživateli nelegálních drog apod.). Stejně tak je nutné zvážit riziko např. stigmatizace účastníků výzkumu, která by mohla vyplynout právě ze samotné účasti ve výzkumu (např. ve velmi citlivé oblasti výzkumu domácího násilí atd.). Velmi zásadní je riziko možných právních důsledků vyplývajících ze zjištěných dat. Např. možnost vystavení účastníků výzkumu riziku trestního postihu za nezákonnou činnost, která je současně předmětem našeho zkoumání (viz např. zmíněná prostituce nebo držení nelegálních drog). Samostatnou kapitolou pak je možnost vystavení samotného výzkumníka riziku trestního stíhání v důsledku nedodržení oznamovací povinnosti při zjištění zvláště závažné trestné činnosti. To v krajním případě může nastat např. při výzkumu osob vykonávajících výkon trestu odnětí svobody za násilnou trestnou činnost, kdy tyto osoby mohou spontánně sdělit podrobnosti o doposud nezjištěném a tedy nevyšetřeném zvláště závažném trestném činu, např. vraždě.²⁸

Při posuzování rizik je tedy nanejvýš nutné zvážit míru rizika a způsob, jakým mu lze předejít, dále způsob, jak řešit různé situace, jež mohou nastat. Zajistit např. raději plnou anonymitu osob účastnících se výzkumu, upozornit je na to, aby neuváděli žádná jména osob, názvy míst atd. Pro každou takovou výzkumnou situaci je třeba mít připravena specifická opatření redukcující riziko na únosnou míru. V případě, že nejsme schopni zajistit přiměřenou ochranu, je nutné od výzkumu ustoupit.

²⁸ O komplikovanosti těchto situací může svědčit i jeden reálný případ z praxe, kdy klient při prvním kontaktu spontánně sdělil, že spáchal trestný čin vraždy a sdělil také mnoho podrobností souvisejících s tímto činem. Posléze se však ukázalo, že se u klienta rozvíjí akutní psychotický stav a že jeho přesvědčení (jinak velmi věrohodné) o tom, že spáchal vraždu, je pouze součástí psychotické produkce a nezakládá se na ničem reálném.

6. Formální vlastnosti diplomové práce

Šestá kapitola skript specifikuje základní požadavky na formální stránku diplomových prací. Její členění respektuje základní části diplomové práce, kterým je třeba věnovat zvláštní pozornost a jejichž dobrá příprava usnadní práci a ušetří mnoho času při závěrečných úpravách a korekturách textu. Část následujících formálních vlastností diplomové práce je pouze na úrovni doporučení. Část je však naopak neměnná a je nutné, aby tyto formální požadavky každá diplomová práce bezesbýtku splňovala. V opačném případě nemusí být práce přijata k obhajobě, nedojde-li k odstranění všech základních nedostatků.

Diplomová práce se odevzdává ve dvou exemplářích **v pevné vazbě** (po jednom exempláři pro vedoucího práce a do fakultní knihovny). Používá se normalizovaný formát **bílého kancelářského papíru formátu A4 (standardně 80g/m²)**, tiskne se po jedné straně papíru (ve vazbě jde o list na pravé straně).

Požadavky na další **tři povinné součásti diplomové práce** (kopie zadání, abstrakt a elektronickou verzi) jsou popsány v osmé kapitole skript. Student je povinen tyto součásti odevzdat v požadované kvalitě ve stejném termínu jako diplomovou práci.

6.1. Nastavení dokumentu a formát

Většinou je diplomová práce psána v programu Word (který je součástí setu Microsoft Office), spíše výjimečně jsou psány v jiném textovém editoru (Amipro atd.). Vzhledem k finanční náročnosti a malé rozšířenosti počítačů Apple Macintosh se nebudeme zabývat jejich textovými editory. Navíc prozatím platí, že lidé kupující si tyto počítače obecně patří k více zdatným a sofistikovaným uživatelům, kteří si bez problémů následující doporučení převedou do těchto aplikací. Proto se následující doporučení vztahují k Wordu (pro ostatní editory jsou doporučení analogická).

Požadovaný **formát** diplomové práce je A4 na výšku. Ten nastavíme tak, že na horní ovládací liště najdeme slovo Soubor a dále: volba *Soubor*, volba *Vzhled stránky*, volba *Formát papíru*. Zde nastavíme požadovaný formát dokumentu (A4 na výšku).

Důležité je **nastavení okrajů** dokumentu. Správné nastavení okrajů oceníme zejména při finální fázi - svázání celé diplomové práce. Při chybném nastavení okrajů se nám může snadno stát, že část textu zmizí ve hřbetu vazby a nebude čitelná. Jakékoli dodatečné zasahování do okrajů dokumentu může pro změnu vést k celkovému „rozsypání“ textu a zejména u grafů a tabulek hrozí mnoho nepříjemností, které se odstraňují dlouho a pomalu. Okraje dokumentu nastavíme: volba *Soubor*, volba *Vzhled stránky*, volba *Okraje*. Zde nastavíme požadované okraje. Doporučujeme následující nastavení:

Nahoře:	2-2,5 cm (doporučeno 2,5 cm)
Dole:	2-2,5 cm (doporučeno 2,5 cm)
Vlevo:	3-3,5 cm (doporučeno 3,5 cm)
Vpravo:	1,5-2 cm (doporučeno 2 cm)

Velmi důležité je již zmíněné nastavení levého okraje, který bude tvořit součást hřbetu diplomové práce. Ve firmě, kde vám budou diplomovou práci vázat, bude totiž z toho okraje kousek odfrézován a část slouží pro sešití a následné jemné zalití lepidlem, aby stránky držely pevně pohromadě. Je tak nutné nechat pro hřbet dostatek prostoru, aby po vyvázání bylo možné text pohodlně číst a nebyl příliš blízko hřbetu, či v něm dokonce nemizel.

Dalším krokem je nastavení **písma** dokumentu a **zarovnání**. Písmo lze zvolit libovolně dle preferencí (nejčastěji Times New Roman nebo Arial). Důležité je nemíchat více než dva typy písma (např. pro odlišení nadpisů atd.). Volba patkového či bezpatkového písma je spíše otázkou osobního vkusu a nemá na nic jiného podstatný vliv (pouze není příliš estetické kombinovat tyto dva typy, kromě kombinace v nadpisech atd.):

- a) Takto vypadá písmo Times New Roman velikosti 12 bodů.
- b) Takto vypadá písmo Arial velikosti 12 bodů.

Při využití odlišného písma pro nadpisy (např. pro běžný text Times New Roman a pro nadpisy Arial) je možné využít také odlišné velikosti písma. Nadpis by však neměl být větší než o 4 body (obvykle pro rozlišení stačí zvětšit písmo o dva body). Při dvou úrovních nadpisů by pak odlišení tedy mělo být maximálně 4 + 4 body. Např. při velikosti běžného textu 12 bodů by první vyšší úroveň nadpisu měla velikost 14 (resp. 16) bodů a druhá vyšší úroveň by měla velikost 16 (resp. 20) bodů. Využít lze také kombinaci s **boldem**, tj., kdy nastavíme písmo na „**tučné**“ a tím nadpis ještě více odlišíme. Stejně tak můžeme v textu či nadpisech využívat kurzívu (*takto vypadá kurzíva*), kapitálky (TAKTO VYPADAJÍ KAPITÁLKY) a další prvky, které textový editor umožňuje.

Důležité je, aby zvolený font uměl českou diakritiku (což oba uvedené standardně umí). V opačném případě se v textu dočkáme místo např. písmen „š“ nebo „č“ různých symbolů. Je třeba mít také na paměti, že různé typy písem mají ve stejné bodové velikosti (např. 12 bodů) mírně se odlišující skutečnou velikost (nejsou všechny shodné), mají různé šíře písmen samotných a různé vzdálenosti písmen od sebe (viz obě shora použité ukázky).

Velikost písma lze zvolit 12-14 bodů. Menší již je špatně čitelné na tak velkém formátu a větší naopak nepůsobí esteticky a na řádek se nám vejde málo znaků. **Doporučujeme velikost písma 12 bodů. Zarovnání volíme oboustranné** (lze použít i zarovnání vlevo, ale vhodnější je oboustranné).

Následujícím krokem je **řádkování**. To doporučujeme jednoduché (tj. 1) nebo 1,5. Při řádkování 1,5 sice dosáhneme větší přehlednosti, avšak za cenu větších mezer a výrazného úbytku počtu řádků na stránce. To může u některých prací (s počtem stran blízkým spodní hranici normy) vzbuzovat dojem, že „bylo potřeba dokument natáhnout“, tj., že nebylo příliš o čem psát. **Doporučená je kombinace písma velikosti 12 a řádkování 1,5**. Případně naopak volit písmo velikosti 13 a řádkování 1. Při kombinaci velikosti 12 a řádkování 1 je text již relativně dost hustý a kombinací velikosti 14 bodů a řádkování 1,5 naopak řídký, a proto obě tyto varianty příliš nedoporučujeme. Technicky zdatnější studenti mohou současně nastavit automatické odsazení odstavců (např. o 3 nebo 6 bodů). Text pak působí přehledněji a více esteticky.

Nutností je stránkování dokumentu. Toho docílíme dvěma možnými způsoby. Prvním je: volba *Vložit*, volba *Číslo stránek* a zde již nastavíme požadavek kam a v jakém formátu má počítač dokument číslovat. Druhým způsobem je: volba *Zobrazit*, volba *Záhlaví a zápatí*, volba *Vložit automatický text* a zde vybrat a zadat požadavek. Titulní strana, prohlášení o autorství (resp. poděkování) a stránky obsahu se nečíslují (přestože se započítávají). Číslovat začínáme až od „Úvodu“ a zpravidla se jedná o začátek stranou 5, **číslování však musí vždy začínat lichou číslicí**. Číslování stránek obvykle končí poslední stranou literatury. Přílohy se mohou, ale nemusí číslovat. **Diplomová práce má minimálně 60 normostran.**²⁹

Samozřejmě, že existuje spousta dalších možností, jak si připravit dokument a jak lze text upravovat. Předchozí doporučení však představují určité minimum, s nímž se lze dát do psaní diplomové práce.

²⁹ Jedna normostrana je 1800 znaků na stranu.

6.2. Titulní list

Titulní list je povinnou součástí diplomové práce a musí být zpracován přesně dle požadované normy.³⁰ Přestože zde má student relativní volnost volby velikosti a stylu písma, lze v každém případě doporučit přiměřenost této volby. Typ písma by měl být shodný s typem užívaným dále v diplomové práci. Velikost by pak měla odpovídat běžným zvyklostem, tj. nijak zásadně nevybočovat z existujícího standardu. V příloze č. 3B je uveden **vzor druhé strany (listu) diplomové práce. Ten obsahuje prohlášení studenta s jeho vlastnoručním podpisem.** Tento list je povinnou součástí každé diplomové práce a jeden výtisk odevzdávané diplomové práce musí obsahovat originál studentova podpisu, nikoli kopii. Na této straně lze též případně poděkovat vedoucímu práce či jiným osobám, které při výzkumu pomáhaly atd. Toto poděkování však není povinností a student této možnosti nemusí využít.

6.3. Základní členění diplomové práce

Student musí být schopen ve své diplomové práci odpovědět na všechny základní otázky vyplývající z plánu studie. Měl by tedy všem následujícím bodům věnovat adekvátní pozornost a dokázat na ně reagovat:

- a) Výzkumný problém.
- b) Výzkumná otázka (resp. formulace hypotéz).
- c) Zvolený teoretický rámec.
- d) Strategie výběru případu (případová studie) či vzorku (výběrový soubor) nebo způsob získání materiálu pro analýzu (dokument, spis atd.).
- e) Metody získávání³¹ dat (interview, pozorování, dotazník, test atd.).
- f) Způsob hodnocení a analýzy dat (zpracování a aplikované analytické metody či nástroje).
- g) Interpretace výsledků.
- h) Shrnutí empirické části (jako celku) diplomové práce.

Tato struktura je pak do značné míry opakující se jak v souhrnu diplomové práce, tak také v abstraktu (jako povinného podkladu pro ústní obhajobu). Samotnou diplomovou práci lze rozdělit tradičním způsobem na dvě hlavní části: teoretickou a empirickou (či výzkumnou) část (obsahující samotnou výzkumnou studii). Obecně však existují tři způsoby základního dělení diplomové práce a záleží na studentovi, které dělení zvolí:

- a) **Bez členění na teoretickou a empirickou (výzkumnou) část:** student člení diplomovou práci prostřednictvím kapitol a sleduje navržený plán výzkumu a neprovádí žádné další členění. Kapitoly samotné jednoduše a jasně strukturují práci (pro diplomovou práci tento způsob členění nedoporučujeme).
- b) Kromě dělení na kapitoly lze zvolit též **dělení na teoretickou a empirickou (výzkumnou) část:** student diplomovou práci rozdělí na dvě hlavní části, do kterých zasadí jednotlivé kapitoly náležející do té či oné části (tento způsob je v diplomových pracích volený nejčastěji).
- c) **Rozdělení diplomové práce na tři části – teoretickou a dvě části empirické:** student zde rozděluje empirickou část na dva samostatné celky. Do první zahrne popis a zdůvodnění volby designu výzkumu a krátce popíše teorii použitých metod. Druhá část pak obsahuje samotný výzkum (podrobněji viz dále).

³⁰ Vzor titulního listu je v příloze č. 3.

³¹ Termín „sběr dat“ nedoporučujeme používat, přestože je relativně velmi zažitý. Sbírat lze dotazníky, ale rozhodně ne data. Data vytváříme (v procesu interakce, který je kreativním procesem) nebo získáváme.

Třetí způsob dělení doporučujeme především u těch diplomových prací, které mají netradičně zvolený nebo metodologicky složitější design, případně jsou v nich užívány méně obvyklé metody a procedury. Student tak má možnost věnovat designu a metodám větší prostor, lépe vysvětlit důvod své volby a objasnit, v čem vnímá výhody navrženého designu a metod oproti jiným postupům. Krátkým příkladem je možné toto členění přiblížit a objasnit názorně, spolu s obecnými doporučeními vztahujícími se k jakémukoli zvolenému členění:

Téma: *Psychologické aspekty substituční terapie uživatelů heroinu*

A: Teoretická část:

Opioidy, historie jejich užívání. Přírodní opioidy, syntetické opioidy. Struktura skupin uživatelů opioidů. Epidemiologie užívání opioidů. Diagnostická kritéria závislosti na opioidech. Léčebné možnosti. Motivace k léčbě. Co s nemotivovaným uživatelem? Základní východiska substitučních programů. Historie substituce ve světě a u nás. Substituční preparáty a jejich rozdíly např. v dynamice účinku, vliv na pacientovu spolupráci na léčbě atd. Možnost substituce: teorie musí obsahovat vše k heroinu, uživatelům heroinu, výsledkům výzkumů z perspektivy substitučních programů. Přehled relevantních autorů, studií atd. Zásadně není možné při volbě takového tématu popisovat rozvláčně na mnoha stranách obecné informace o drogách: pište k tématu, přiměřeně do hloubky a adekvátně k použitým pramenům. Významným hodnotícím kritériem je také doba vydání užitých pramenů - pokud vás zajímá substituce heroinu, pak literatura starší 8-10 let patří za sklo do muzea a vaše práce nebude aktuální a tedy výzkumně k ničemu. Proto je třeba věnovat získávání literatury mnoho času. Tento investovaný čas se vyplatí a bohatě vrátí. Využívejte internetu, ptejte se lidí okolo, nebojte se někoho "otravovat" - doma nic nevymyslíte! Také nezapomínejte na to, co je vaším cílem a k čemu má práce sloužit, když vás zajímají psychologické aspekty substituce heroinu: jed'te tam, kde se to u nás dělá. Zkušenosti z Německa jsou hezké, ale u nás třeba nepoužitelné. Přiměřená zvědavost je rozhodně na místě. Řešte existující, nikoli virtuální problémy.

B: Empirická část 1: Teorie výzkumu a užitých výzkumných metod

Proč jste zvolili dané metody a ne jiné atd. Mají použité metody společný teoretický rámec? Tj., z jaké teorie vycházejí, jaké je jejich obvyklé využití atd. To, že někdo použije nějaký dotazník a neví proč, by se stávat nemělo. Musíte být schopni vysvětlit a objasnit, proč a jak děláte, co děláte. Pokud to nevíte, můžete počítat s obtížnou obhajobou. Lze obecně doporučit upřednostňování standardních nástrojů (jsou-li). Rozhodnete-li se užít nestandardizovaný nástroj, počítejte s problémy, větší pracností a „zranitelností“ práce. Zejména nevhodné je použití různě vlastními silami vyrobených anketních dotazníků nemajících žádné psychometrické vlastnosti. Pokud existuje v dané oblasti standardizovaný nástroj a je možné jej použít, vždy by to měla být první volba.

C: Empirická část 2: Výzkum

Krok za krokem popsat a zmapovat, co jste udělali, jak a co vám vyšlo. Obecné doporučení všem: více kvalitního a výstižného popisu, doplněného přiměřenou interpretací. Na pohádky jsou studenti psychologie příliš staří a diplomová práce nemá připomínat text pro zaklínače hadů. Píšte jasně, srozumitelně. Popíšete-li kvalitně, co vám vyšlo, je to lepší než 50 stran zcestných interpretací. Mějte na paměti, že praxe a případné další výzkumy jsou před vámi a že interpretace je nebezpečná oblast a lehce lze uklouznout. Proto se uče lépe popisovat - barvitě, srozumitelně, adekvátním jazykem, výstižně - to je to nejlepší, co můžete udělat. Z kvalitního popisu výsledků si inteligentní člověk udělá snadno závěr sám. Pouze tam, kde si jste jistí, se pokuste výsledky adekvátně interpretovat. Interpretace je určitým vrcholem výzkumné práce a současně nejvíce zranitelnou částí textu. Proto ji doporučujeme prodiskutovat a nechat zkontrolovat vedoucím diplomové práce.

6.4. Doporučení pro strukturu a členění kapitol

Členění kapitol a celkovou strukturu diplomové práce odráží **obsah**. Ten je nedílnou, povinnou součástí každé diplomové práce. Obvykle je situován na začátek práce po obou prvních stránkách (titulní list a druhý list s prohlášením a podpisem studenta). Obecně lze k obsahu doporučit několik vodítek.

Celková struktura musí vycházet ze zvoleného rozvržení diplomové práce (viz kapitola 6.3.). Znamená to tedy, že v obecné rovině bychom měli v každé diplomové práci nalézt přibližně následující doporučenou strukturu kapitol:

- a) Úvod.
- b) Základní seznámení s problémem (kontextuální zasazení problému).
- c) Teoreticko-kritická analýza (průřez literaturou a výzkumy).
- d) Definice výzkumného problému a popis cílů práce.
- e) Hypotézy (kvantitativní výzkum) nebo výzkumné otázky (kvalitativní výzkum).
- f) Popis zvoleného metodologického rámce a metod:
 - zvolený typ výzkumu (či kombinace),
 - metody získávání dat,
 - metody zpracování a analýzy dat,
 - etické problémy a způsob jejich řešení.
- g) Soubor (způsob výběru vzorku a jeho zdůvodnění).
- h) Výsledky (popis a interpretace).
- i) Diskuse (viz dále).
- j) Závěry výzkumu.
- k) Souhrn.
- l) Literatura.
- m) Přílohy diplomové práce.

Drobné nuance jsou samozřejmě přípustné. Nicméně student by měl na všechny nastíněné body ve své diplomové práci reagovat a dbát na maximální **logičnost a přehlednost jejího členění**.

Po formální stránce je vhodné zvolit adekvátní způsob **číslování kapitol**. Vzhledem k tomu, že diplomová práce je textem odborným, doporučujeme užívat pouze **číselné členění**, které je přehledné a snadné pro orientaci, např.:

1. Historie užívání opioidů
- 1.1. Historie užívání opioidů v Evropě
- 1.1.1. První vlna nárůstu užívání opioidů v západní Evropě

Samozřejmě je možné použít kombinaci s písmeny. Doporučujeme využívat automatické nabídky, kterou daný textový editor umožňuje (přes nabídkovou lištu) : volba *Formát*, volba *Odrážky a číslování*, volba *Víceúrovňové*. Důležitá je opět **logika členění**, tj. vhodné spojování podkapitol do větších tematických celků majících určitou souvislost. Např. historickou perspektivu, jak naznačuje zvolený příklad výše. **Počet zvolených úrovní členění by neměl přesáhnout 3 (doporučujeme spíše dvě úrovně)**. Pouze ve výjimečných případech více. Za výjimečný případ lze přitom považovat výrazně složitě téma, vyžadující více úrovní členění textu, přispívající k lepší orientaci a přehlednosti. Každá samostatná podkapitola musí mít své opodstatnění, proč je zvlášť vyčleněna (tematicky a rozsahem). Není přípustné vytvářet mnoho podkapitol, kdy každá z nich obsahuje jeden odstavec.

U obsahu samotného je velmi důležitá grafická stránka. Bez použití pomocné tabulky je velmi obtížné dosáhnout skutečně přesného zarovnání sloupců obsahu. Uhýbání sloupců je přitom velmi neestetické. Použití pomocné tabulky navíc zamezí „rozsypaní“ obsahu při různých

posunech v dokumentu atd. Jednoduchou pomocnou tabulku pro obsah vytvoříme prostřednictvím lišty a vytvoříme ji (v nejjednodušší verzi) se třemi sloupci: volba *Tabulka*, volba *Vložit*, volba *Tabulka*, volbou zadáme počet sloupců 3 a počet řádků např. 10 (později dle potřeby přikopírujeme požadovaný počet řádků). Následně u tabulky zrušíme ohraničení, takže při tisku nebudou vidět žádné čáry (tiskárna nevytiskne tabulku samotnou, ale pouze text v ní).

Při složitějším členění obsahu (velké množství kapitol a podkapitol) dochází ke snížení přehlednosti. Proto zde uvádíme několik tipů na to, jak obsah zpřehlednit (šikovní studenti si sami naleznou další možnosti, které textový editor umožňuje):

- u kapitol prvního řádu použijeme v písmu kapitálky v kombinaci s boldem (zadáme tak, že dáme celý řád do bloku a následně na ovládací liště přes *Formát* a *Písmo* zadáme požadované vlastnosti),
- u kapitol prvního řádu můžeme navíc zadat větší mezeru mezi odstavci, tím dojde k optickému odlišení od předchozího bloku (zadáme tak, že dáme celý první řádek názvu dané kapitoly do bloku a následně na ovládací liště přes *Formát* a *Odstavec* zadáme v možnostech *Mezery* – jedna z variant – *Odsazení před*: 6 bodů,
- u kapitol nižšího řádu použijeme odsazení zleva tak, aby začátek názvu byl opticky posunuto a při rychlém pohledu do obsahu bylo možné danou úroveň rychle identifikovat a příslušnou kapitolu nalézt. Dosáhnout toho můžeme jak prostým posunem začátku, tak přidáním dalšího sloupce do tabulky, který o něco odsadíme oproti prvnímu (viz ukázka),
- pro snadnější orientaci v hledání čísla strany kapitoly můžeme použít vytečkování do konce řádku, které pomáhá vést oko až k příslušnému údaji.

Při použití předchozích doporučení pak jedna z možností podoby výsledné tabulky s obsahem vypadá následovně (použity jsou navíc drobné úpravami hlavičky):

Číslo	Obsah	Strana
Teoretická část		
	Úvod	5
1.	UŽIVATELÉ NELEGÁLNÍCH DROG	8
1.1.	Klasifikace uživatelů nelegálních drog	8
1.2.	Problémoví uživatelé drog	12
1.2.1.	Psycho-sociální charakteristika problémových uživatelů..	18
1.2.2.	Definice problémových uživatelů nelegálních drog	24
1.2.3.	Epidemiologie problémových uživatelů nelegálních drog.	28
1.2.4.	Specifika skupiny problémových uživatelů drog s primární drogou heroinem.....	31
2.	HEROIN	36
2.1.	Historie užívání heroinu	36
2.2.	Specifika skupiny uživatelů heroinu	39
2.2.1.	Akutní intoxikace a její vliv na chování jedince	48
2.2.2.	Vliv dlouhodobého užívání heroinu	56

Zarovnávání obsahu prostřednictvím tabelátorů je, jak již bylo zmíněno, příliš choulostivé při eventuelních úpravách textu a obsah se snadno celý „rozsype“ a často trvá déle pak celý obsah opravit než jej napsat znovu. Proto tento způsob nedoporučujeme. Navíc lze prostřednictvím pomocné tabulky dosáhnout naprosto dokonalého zarovnání všech sloupců a jejich fixování při jakékoli operaci s textem.

Manuálně vytvořený obsah má mnoho nevýhod. Jakákoli změna, například přidání kapitoly nebo změna názvu kapitoly, musí být v obsahu provedena opět manuálně. Stejně tak manuálně je nutné vložení čísla stran či jakékoli změny v číslování stran. Tyto všechny nedostatky řeší automatický obsah. Jeho použití vyžaduje zapojení funkce automatických stylů a je díky schopnosti automatického přestránkování a dalším funkcím výhodnější než manuální vytváření. Popis použití automatického obsahu však přesahuje možnosti tohoto textu.

6.5. Tabulky a grafy

Při používání tabulek a grafů, které jsou samozřejmostí při práci s kvantifikovanými údaji, je třeba dodržovat určitá pravidla. **Styl všech tabulek a grafů by měl být napříč celou diplomovou prací jednotný** (např. popisky, velikosti a typ písma atd.). Pro údaje uvnitř tabulek či grafů lze použít písmo zmenšené o 2-4 body (pozor, aby byla zachována čitelnost, tj., nepoužívejte menší velikost písma než 8 bodů). Je vhodné **tabulky a grafy číslovat vzestupně**. Totéž se týká případného zařazení obrázku, fotografie, schematického nákresu atd. Pro tvorbu tabulek a grafů lze využít přímo textového editoru Word, který pro tento účel disponuje základní nabídkou. Výhodnější je však využití možnosti vytvářet tabulky či grafy přímo v Excelu (který je opět součástí standardní nabídky Microsoft Office) a následně objekt exportovat do textu wordovského dokumentu. Stejně tak lze samozřejmě využívat všech možností dalších speciálních programů, např. pro tvorbu schémat a diagramů. Např. schémata je výhodné vytvářet v programu SmartDraw, který pro tyto účely disponuje skvělou výbavou a umožňuje vytváření schémat, která jsou graficky i jinak pro Word naprosto nedostupná. Výsledek pak můžeme opět snadno importovat do wordovského dokumentu. Limitem je v tomto případě sám student, resp. jeho schopnost ovládat jednotlivé aplikace (samozřejmě kromě ceny speciálního programu).

Tabulka je tvořena číslem a názvem, hlavičkou, legendou, sloupcem a řádkem. Názvem rozumíme stručné a výstižné označení obsahu tabulky, umístěné nad nebo pod tabulkou (viz uvedený příklad). Nedělá se za ním tečka. Je-li v diplomové práci více tabulek, číslováme je vzestupně. Hlavičkou (název sloupců) je místo v tabulce, které vyjadřuje obsah sloupců, píše se s velkým počátečním písmenem. Podnázvy sloupců se píše malými počátečními písmeny tehdy, tvoří-li s názvem jeden celek. Legendou (boční název) označujeme obsah řádků. Sloupec obsahuje svislou řadu údajů (čísel). Řádka obsahuje vodorovnou řadu údajů. Políčko je průnikem sloupce a řádku, tj. místem, kam se zapisují jednotlivé údaje.

Zkušenost s nelegální drogou	Ročník				CELKEM
	1	2	3	4	
má zkušenost	153	135	136	32	456 studentů
	48.7 %	51.7 %	53.5 %	62.7 %	51.8 %
nemá zkušenost	161	126	118	19	424 studentů
	51.3 %	48.3 %	46.5 %	37.3 %	48.2 %
CELKEM	314	261	254	51	880 studentů
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Tab. 1: Celoživotní prevalence zkušenosti s konopnými drogami v populaci středoškoláků ve městě Brně

Pod pojmem **obrázek** rozumíme všechny druhy grafů, schémat, fotografií apod. Obrázky číslováme a obvykle označujeme i názvem, název začíná velkým písmenem a nepíše se za ním tečka, píše se nad nebo pod obrázek; je-li obrázek širší než stránka, umísťuje se naležato hlavou doleva, jeho popisek je na pravém nebo levém okraji.

Grafem nebo diagramem rozumíme zobrazení údajů pomocí výkresu (nákresu), k tomu se používá grafických prostředků, jako jsou geometrické prostředky, tj. body v soustavě souřadnic, délky úseček, velikost plochy, objemu těles apod., nebo smluvené prostředky (šrafování, různé barevné odstíny, obrázky aj.); graf doplňujeme *pomocnými prostředky výkladu grafů*, které objasňují obsah grafu (stupnice, soustava souřadnic, klíče, vysvětlivky, podtituly a poznámky grafu). Nejčastěji se používají následující grafy:

- a) *sloupkové grafy* (jsou založené na principu srovnávání délek úseček. Výšky sloupku nebo délky pásku, používají se obv. u intervalových veličin),
- b) *bodový tečkový graf* (je znázorněním statistických údajů v soustavě souřadnic pomocí bodů, používá se obv. ke znázornění dvojrozměrného rozdělení četností),
- c) spojením bodů lze dostat *spojnicový graf* (znázorňuje průběh řady), *výsečové grafy* (jsou nejvhodnější pro srovnání změn skladby, využívají principu porovnání ploch - obdélníků nebo kruhových výsečí),
- d) *plošným grafem* zobrazujeme kombinaci (součin) dvou veličin (např. tak můžeme srovnávat výrobní kapacitu jako součin výkonu a časového fondu),
- e) *obrázkové grafy* se nejčastěji používají pro názornost (základem srovnání je velikost určitého symbolu - dům, postava apod.).

6.6. Citace

Správné citování zdroje, z něhož čerpáme, patří mezi základní hodnocené stránky diplomové práce. Hodnocena je přitom jak věcná správnost, tj. vhodnost citace, volba autora a pramenu vzhledem k tématu, ale samozřejmě také formální správnost, tj., zda citujeme správným způsobem. Tím je přitom míněna skutečnost, zda dodržujeme **citační normy**. Ty zakotvují formální způsob provádění citací. Rozlišujeme přitom několik různých norem. Není tak podstatné, podle jaké normy citujeme, ale zda citujeme správně. Není přípustné, aby se v diplomové práci (či jakékoli jiné) objevilo více druhů norem, tj., **v jedné práci je nutné od začátku do konce použít jednotný způsob citování**.

Vycházet lze z domácích norem pro Bibliografické citace (ČSN 01 0197) nebo případně použít **normy APA** (Americké psychologické asociace), jejichž upravená část je v příloze č.4 skript. **Student si v zásadě může zvolit jakékoli platné domácí i mezinárodní citační normy, musí je však dodržet v celé práci.** Určitou výhodou norem APA je to, že tyto normy jsou běžné v mezinárodních časopisech a lze je použít téměř v jakémkoli odborném kontextu. Druhou zásadní výhodou je skutečnost, že tyto normy jsou zpracovány také pro zdroje, na které naše domácí normy „pamatovaly“ pouze okrajově. Student se tak vyvaruje problému, jak např. citovat nějakou neobvyklou variantu zahraniční publikace či publikace z internetu atd. **Proto pro použití v diplomových pracích doporučujeme právě normy APA.**

Pojem citace je v zásadě používán ve dvou významech:

- a) Uvedení cizího výroku v textu (tj. citování výroku).
- b) Uvedení názvu díla, event. místa v něm (tj. citování publikace a v ní obsažené vybrané myšlenky či výsledku atd.).

Termín **bibliografická citace** označuje souhrn údajů o citované publikaci či jejích částech umožňující její přesnou identifikaci. V textu obvykle užíváme tzv. zkrácenou citaci, v seznamu literatury pak tzv. základní citaci (viz dále). Termínem **odkaz na citaci** rozumíme odvolání v textu na citaci uvedenou na jiném místě (obvykle v seznamu literatury na konci diplomové práce).

Citování výroků

Při citování výroků rozlišujeme mezi tzv. přímou a nepřímou citací. **Přímou citací** rozumíme doslovné převzetí výroku. To bývá uvedeno v uvozovkách (někdy lze kombinovat s kurzívou) a v odkazu na citaci je uvedena i strana, kde se v citovaném díle výrok přesně nachází. **Nepřímou citací** rozumíme parafrázování či ne zcela totožné použití určitého výroku. V odkazu na citaci je třeba opět uvést také stranu.

Příklad přímé citace A:

Uživatelé heroinu, aplikující si drogu injekčně, jsou podle Nováka „*z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění, zejména viru HIV a hepatitid typu B a C, vysoce rizikovou skupinou*“ (Novák, 1997, s. 234).

Příklad přímé citace B:

Novák (1997, s. 234) uvádí, že: „*z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění, zejména viru HIV a hepatitid*“ jsou injekční uživatelé heroinu vysoce rizikovou skupinou.

Příklad nepřímé citace A:

Novák (1997) se domnívá, že injekční uživatelé opioidů patří mezi výrazně rizikové skupiny z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění.

Příklad nepřímé citace B:

Injekční uživatelé heroinu jsou z hlediska šíření infekčních onemocnění výrazně rizikovou skupinou (Novák, 1997).

Odkaz na citaci

Odkaz na citaci může mít dvě základní formy. Student si může vybrat jednu z nich, ale **v žádném případě nelze použít obě tyto formy v jedné práci**. První z těchto forem, užívající číselný odkaz, je poměrně rozšířená a přehledná:

a) Pořadové číslo psané v hranaté závorce či formou horního indexu:

Tato forma je relativně častá. Citované prameny jsou obvykle v seznamu literatury zařazeny a průběžně číslovány tak, jak jdou za sebou (v pořadí, v jakém na ně odkazujeme). Přestože této formy bývá u diplomových prací užíváno jen zřídka, norma ji připouští a setkáváme se s ní jak v časopisech, tak v monografiích. Jistou nevýhodou je menší rychlost, s jakou si čtenář může ověřit zdroj. To však odpadá při elektronické verzi textu, kdy se při najetí kurzoru na číslo objeví plná citace. Technicky docílíme tohoto způsobu citování dvěma způsoby:

- uvedením čísla v hranaté závorce, např. [2],
- použitím horního indexu: volba *Vložit*, volba *Poznámka pod čarou*, volba *Vysvětlivka* (konec dokumentu a formát číslování latinské číslice).

Tento způsob citování se používá spíše u kratších textů nebo tehdy, když autor monografie má seznam literatury na konci každé kapitoly a nikoli na konci celé knihy. Pro diplomové práce není příliš vhodný (a rozhodně jej nedoporučujeme), mj. proto, že na konci diplomové práce může být seznam i více než 200 odkazů a hledání tak přestává být snadné a rychlé.

b) Příjmení autora (autorů) a rok vydání:

Podle kontextu je jméno autora či autorů odlišeno od ostatního textu závorkou, např. „...*ve svém díle Novák (1997) uvádí...*“ nebo „...*rizika (Novák, 1997)...*“

V tomto případě jsou jednotlivé prameny v seznamu literatury uvedeny abecedně podle jmen autorů, případně, je-li to vhodné, pak chronologicky (používá se však jen výjimečně).

Odkazy na citaci se liší dle svého zdroje na tzv. **primární** (citujeme přímo autorovo dílo) a **sekundární** (citujeme text, v němž je na původní dílo odkazováno, tj., citujeme text, který odkazuje na jiný zdroj, který my k dispozici nemáme). Obecně se držíme zásady používat sekundárních citací co nejméně a pouze v nezbytných případech. Někdy se použití takového zdroje nevyhneme, vždy se však vystavujeme riziku, že např. daný autor mohl primární zdroj dezinterpretovat. Minimálně však také při častějším výskytu sekundárních zdrojů v diplomové práci upozorňujeme na svoje lajdáctví a lenost při práci s literaturou. Celkem rozeznáváme minimálně tři typy sekundárních citací:

Přímá (doslovná) citace přímé citace ze sekundárního zdroje, kdy doslovně opisujeme z díla např. Němce, který doslovně citoval Nováka:

„...jak poznamenává Novák (1997, s. 234, cit. Němec, 2001, s. 23), jsou injekční uživatelé heroinu „z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění, zejména viru HIV a hepatitid, vysoce rizikovou skupinou“...“

Přímá (doslovná) citace nepřímé citace ze sekundárního zdroje, kdy opisujeme z díla Němce, který parafrázoval Nováka:

„...část autorů se spolu s Novákem domnívá, že „injekční uživatelé heroinu patří mezi výrazně rizikové skupiny z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění“ (in Němec, 2001, s. 23)...“

Nepřímá citace ze sekundárního zdroje, kdy parafrázujeme z Němce, který citoval či parafrázoval Nováka:

„...injekční uživatelé heroinu jsou dle Nováka (in Němec, 2001) z hlediska nebezpečí šíření infekčních onemocnění výrazně rizikovou skupinou...“

6.7. Přílohy diplomové práce

Přílohy diplomové práce lze využít k vložení textu či obrazové dokumentace, kterou není třeba vkládat přímo do textu. Lze sem vložit např. ukázky přepisu rozhovoru, výkres pacienta, kopii záznamového protokolu dotazníku či testu, tabulky či grafy, které doplňují text, ale není nutné, aby byly vloženy přímo v něm atd.

Přílohy diplomové práce číslujeme a uvádíme je také do obsahu. Lze v nich použít i menší typ písma (např. zmenšení o 2 body). Přílohy slouží pro zvýšení přehlednosti tím, že ty části textu či dokumentace mající spíše ilustrativní či doplňující charakter lze dát mimo hlavní text a zvýšit tím jeho přehlednost a zrychlit četbu.

7. Kapitoly vyžadující zvláštní pozornost

V diplomové práci je několik specifických kapitol, v nichž se studenti častěji dopouštějí chyb. Proto zde rozšiřujeme jejich popis, komentáře a doporučení.

Diskuse

Diskuse rozvádí hlavní dosažené výsledky. Uvádíme zde např. to, proč se domníváme, že nám výsledky vyšly takto a ne jinak. Proč jsou např. zatíženy systematickou chybou a z jakého důvodu ji nebylo možné odstranit. Výsledky lze zde uvést do širších souvislostí, tj. osvětlit, v čem jsou zajímavé či přínosné. Jak se liší či naopak podobají jiným studiím a co z toho vyvozujeme a proč. Výsledky lze dávat do souvislosti s teoretickými poznatky a organicky tak propojovat výzkumnou a teoretickou část (čímž prokazujeme schopnost tyto souvislosti nacházet, popisovat a interpretovat). Můžeme náš výzkum srovnávat s jinými výzkumy. Můžeme se zabývat možnostmi uplatnění či aplikace dosažených výsledků. U diplomových prací užívajících kvalitativních metod se lze v diskusi pokusit formulovat místo výzkumných otázek již přímo hypotézy pro další studii, nebo u tradičně orientovaných studií komentovat testované hypotézy a navrhnout jejich reformulaci či předložit návrh hypotéz (k dalšímu testování) vyplývajících z výsledků studie atd. Lze se zabývat možnostmi, jak a kam by se měl ubírat další výzkum daného fenoménu a proč atd.

Shrme-li předchozí popis, pak lze pro souhrn obecně doporučit, aby v něm student dokázal reagovat na minimálně tři důležité okruhy:

- a) diskuse nad potenciálními zdroji chyb či nepřesností,
- b) diskuse věnující se srovnání dosažených výsledků s výsledky jiných studií v dané oblasti (v čem výsledky vzájemně korespondují, v čem se eventuálně rozcházejí a proč tomu tak je atd.,
- c) zasazení dosažených výsledků do širšího kontextu poznatků o daném tématu.

Ve třetí části si můžeme dovolit např. krátké zamyšlení nad praktickou využitelností výsledků či nad případným pokračujícím výzkumem – tj. opsat v čem je pokračování v dalším výzkumu slibné, na co doporučujeme, aby se další výzkumy zaměřily, tj., co se nám (a proč) jeví jako perspektivní cesta.

Závěry

Uvádí se zde pouze přehled nejdůležitějších výsledků výzkumu se zdůrazněním toho, co práce přinesla nového, co z jejích výsledků nového vyplývá. Nepopisujeme tedy již ani metody, ani nediskutujeme. Stručně uvedeme, co bylo zjištěno a co z toho vyplývá, případně s jakou průkazností se výsledek potvrdil. Vhodné je uvést též to, co se nepotvrdilo či co zůstalo sporné nebo otevřené (už ale nikde nepolemizujeme proč atd.). Kratochvíl³² ve svých doporučeních pro diplomové práce uvádí příklad závěrů z práce Košutové a Weisse z roku 1993:

Výsledky všech použitých diagnostických metod svědčí pro určité anomálie ve struktuře parafilních sexuálních agresorů. Na základě získaných údajů lze pro ně z psychologického hlediska považovat za charakteristické:

1. *maladaptaci v interpersonálních vztazích, která se projevuje jako hostilita k lidem, nezodpovědnost a nezralost, podezíravost, nedostatek empatie a chybějící soucit,*
2. *emocionální maladaptaci, a to především citovou plochost a chybění pocitů viny,*
3. *zvýšenou pravděpodobnost manifestně agresivního a kriminálního chování jako důsledek převahy vnitřních agresivních a direktivních postojů nad tendencemi sociálně kooperativními.*

³² Kratochvíl, S. (2001). Pokyny pro zpracování závěrů, souhrnu a literatury u diplomových a rigorózních prací. Pracovní výukový text. FF UP Olomouc, Olomouc.

Souhrn

Souhrn je velmi významnou kapitolou diplomové práce a vycházíme z něj při tvorbě samostatného abstraktu (jako povinné součásti diplomové práce). Souhrn bývá jednou z nejvíce podceněných kapitol, přitom právě jeho prostřednictvím bývá čtenář v krátkosti seznámen s diplomovou prací (např. přísedící členové komise při obhajobě atd.). Souhrn musí být krátkým a výstižným přehledem celé diplomové práce. Souhrn píšeme formou tvrzení, nikoli povídání, o čem se v práci píše. **Rozsah by neměl překročit 4 strany.** Používáme v něm obvykle spíše jednoduchých a jasných vět a držíme se struktury (v souladu s obsahem) naší diplomové práce. Tedy jednoduše a srozumitelně představíme základní východiska práce, tj., jak na základě znalosti (jaké a čeho), v návaznosti na (autory a výzkumy) jsme provedli studii (jakou, jakými metodami, na jakém vzorku, jak získaném atd.), dospěli k určitým výsledkům a závěrům (jakým, jak je interpretujeme atd.) a tyto výsledky a závěry mají případně určité (jaké a proč) omezení a lze je (jak, kde a proč) využít. Lze doplnit také to, co jsme přinesli (či udělali) nového (či jiného) a zda jsme pouze potvrdili nějaké starší výsledky naším nezávislým výzkumem nebo naopak přinesli něco odlišného či rozšiřujícího. Nic jiného do souhrnu nepatří a jakékoli úvahy či diskuse jsou v souhrnu vysloveně nevhodné. V souhrnu nesmí být nic, co by se před tím neobjevilo v textu.

8. Povinné součásti diplomové práce

Kromě samotných dvou vyvázaných výtisků diplomové práce (z toho jeden podepsaný originál) je povinností studenta připravit a odevzdat několik doprovodných materiálů. Pouze s nimi bude diplomová práce přijata k obhajobě a naopak při chybění kteréhokoli z nich bude přijetí diplomové práce zamítnuto pro nesplnění všech předepsaných podmínek.

a) Abstrakt a klíčová slova

První součástí diplomové práce je abstrakt a klíčová slova. Ty student odevzdává **na samostatném listu** (v případě více než jedné strany by měl student listy pevně svázat a zamezit tak ztrátě některé strany či jejich pomíchání) formátu A4, který obsahuje následující údaje (doporučený formulář viz příloha č.5):

- jméno a příjmení studenta,
- rok imatrikulace,
- název diplomové práce,
- počet stran diplomové práce vč. příloh,
- vedoucí diplomové práce,
- oponent diplomové práce.

Za těmito údaji pak student zpracuje samotný abstrakt. Jeho rozsah by neměl být pod hranicí 500 znaků (včetně mezer) a neměl by překročit hranici 1200 znaků (včetně mezer). Dále následuje **seznam klíčových slov** charakterizujících diplomovou práci. Doporučujeme 4-6 klíčových slov. Jejich výběru je vhodné věnovat více pozornosti. Jeden exemplář abstraktu (spolu s překladem) lze přímo vložit na konec diplomové práce a nechat jej vyvázat spolu se samotným textem diplomové práce (není to povinné, ale zamezíme tím možné ztrátě abstraktu).

Abstrakt i klíčová slova přeloží student do světového jazyka, z něhož skládal v průběhu studia zkoušku (tj. nejčastěji do angličtiny, němčiny, francouzštiny či ruštiny). Překlad je povinnou součástí tohoto dokumentu a slouží jednak k ověření, že student zná překlad klíčových termínů a umí používat odbornou terminologii v jazyce, z něhož složil zkoušku, a jednak k vytvoření databáze abstrakt v jazycích dostupných také pro zahraniční studenty. **Tato abstrakta budou přístupná také internetovým vyhledávačům a pro prezentaci odborné práce katedry.**

b) Elektronická verze diplomové práce

Jak samotnou diplomovou práci, tak také oboujazyčný abstrakt je student povinen odevzdat v elektronické podobě. Doporučujeme psát diplomovou práci v textovém editoru Word (jakákoli verze). Soubor je však třeba převést do **formátu RTF**, tj. formátu, který je možné otevřít prakticky v jakémkoli textovém editoru. Tohoto formátu např. právě ve Wordu dosáhnete: volba *Soubor*, volba *Ulož jako*, volba *Název souboru* (jméno diplomanta) a *Typ souboru* (formát RTF). Po této operaci je výsledný soubor k dispozici v požadovaném formátu. V ideálním případě lze diplomovou práci odevzdat vypálenou na CD, v horším případě na disketě, kde je nutné se však při odevzdání přesvědčit, že je možné soubor otevřít a že disketa není poškozená.

c) Kopie zadání diplomové práce

K abstraktu a médiu s elektronickou verzí diplomové práce je student povinen odevzdat také kopii zadání. Tu může odevzdat na zvláštním papíře či ji připevnit k abstraktu jako jeho zvláštní přílohu.

9. Základní kritéria hodnocení diplomových prací

Přestože oponenti diplomových prací nejsou prozatím vázáni pevnější strukturou při hodnocení diplomových prací, lze obecně identifikovat několik základních kritérií, podle nichž se mnozí z nich orientují. **Oponent se přitom nemá za povinnost vyjádřit ke všem kritériím a zhodnotit míru jejich naplnění v diplomové práci.**

Formální stránka zpracování

Formální úprava diplomové práce. Dodržení všech závazných norem. Formálně správné citování zdrojů. Správné členění a dodržení zásad při strukturaci textu atd. Dodržení etických zásad (ochrana osobních údajů atd.).³³

Práce s literaturou a jinými zdroji

Adekvátní výběr literatury (kvalita výběru, významnost pramenů, přiměřenost pramenů atd.). Obsahová správnost citací a vhodnost jejich použití. Zvládnutí práce s doplňkovými zdroji (např. použití zdravotní dokumentace pacienta, výtvorů z arteterapie či zpracování zpráv z médií atd.).

Obsahová vyváženost

Vhodně zvolené členění textu. Vyváženost mezi teoretickou a praktickou částí. Adekvátní volba struktury a jejího naplnění jak v teoretické, tak praktické části atd. Zohlednění např. zahraničních autorů či významných publikací. Vyvážená hloubka výkladu, např. při tématu závislosti na opioidech se považuje za neadekvátní zabývat se redundantním výkladem chronicky známých skutečností a obecných informací o drogách a za žádoucí se považuje kvalitní teoretické zpracování pouze oblasti opioidů (např. z diagnostického, terapeutického, epidemiologického, právního a dalších hledisek).

Obsahová správnost

Kromě správného užívání odborné literatury se sleduje, zda student správně pochopil a interpretoval citované práce. Dále, zda je po metodologické stránce správně a adekvátně proveden výzkum. Dodrženy všechny platné zásady a pravidla. Užity správné statistické či kvalitativní metody a zda jsou výsledky věcně správně interpretovány. Zda kombinace určitých metod je věcně správná a odůvodněná atd.

Přínos a originalita práce

Hodnoceno je, zda diplomant skutečně věnoval práci adekvátní čas a úsilí. Zda se pokusil o netradiční řešení, zda použil dobrý a originální nápad, nebo zda pouze otrocky přejal metodiku či dokonce okopíroval design jiné diplomové práce. Hodnocen je také přínos, tedy zda se student pokusil řešit reálný praktický či teoretický problém, či zda „si vymyslel problém samoučelně“ pro potřebu diplomové práce.

Kromě výše uvedených obecných kritérií (jejichž pojetí existuje samozřejmě celá řada), máme k dispozici také různá kritéria pro hodnocení samotných výzkumných studií. Velmi užitečný přehled těchto kritérií, který tu s drobnými úpravami uvádíme, zpracoval např. Smékal.³⁴ Kritéria jsou zpracována formou otázek ke každé sledované oblasti. Student si tak může snadno sám ověřit, zda by jím provedený výzkumný projekt ve světle těchto kritérií obstál, případně kde by měl slabší místa.

³³ Jak již bylo opakovaně vzpomenuto v kapitole o etice, zásadní porušení etických zásad (jako např. uvedení identifikačních údajů pacienta apod.) je považováno za hrubý přestupek s následkem **jednoznačného zamítnutí obhajoby** takové práce. Vzhledem k vysoké citlivosti materiálu bude při posuzování na tuto stránku diplomových prací kladen výrazně větší důraz, nežli tomu bylo v minulosti.

³⁴ Smékal, V. (nedatováno). Kritéria pro metodologické hodnocení výzkumných studií. Pracovní výukový text FF MU Brno. Brno.

a) Výzkumný problém:

Jak důležitý výzkumný problém byl řešen?

Jak je zvolený výzkumný problém společensky významný?

Je zvolený výzkumný problém originální?

Je dostatečně zpracován přehled historického vývoje zvoleného výzkumného problému (zapadá tento přehled do celkového kontextu dané oblasti)?

Je šíře zvoleného výzkumného problému adekvátní (tj., odpovídá možnostem diplomové práce za současného zachování smysluplnosti daný výzkumný problém řešit)?

b) Zvolený výzkumný design:³⁵

Je výzkumný design (jako celek) navržen tak, aby umožňoval odpovědět na zvolený výzkumný problém?

Jsou veškeré procedury srozumitelné a odůvodněné?

Je navržený výběrový soubor (či zdroj materiálu) navržen adekvátně (jsou např. soudní akta či dobový materiál vůbec k dispozici, je počet osob a charakteristiky výběrového souboru adekvátní výzkumnému problému atd.)?

Jsou metody výběru vzorku adekvátně aplikované?

Jsou popsány možné zdroje zkreslení výběrem?

Není-li soubor reprezentativní, je popsáno proč a jak by se tento nedostatek dal v případě možností odstranit?

Jsou navržené výzkumné otázky (kvalitativní výzkum) nebo hypotézy (kvantitativní výzkum) zvoleny adekvátně k výzkumnému problému?

Jsou zvolené proměnné a způsob jejich sledování (měření) adekvátní?

Jsou zvolené proměnné adekvátně empiricky zakotveny?

Jsou při analýze dat použity adekvátní metody ke zvolenému výzkumnému problému, povaze dat a technickým možnostem?

Jsou zvolené metody analýzy dat aplikovány správně?

Je způsob zpracování a vyhodnocení dat transparentní (je zřejmé co, proč, s čím a jak výzkumník provedl)?

Jsou dostatečně analyzovány a popsány zdroje možných chyb?

Jsou popsány všechny významné vztahy vzhledem ke zvolenému výzkumnému problému?

Je forma popisu dat a výsledků analýz adekvátně zvolena (formální a věcná správnost tabulek, grafů, schémat, popis kategorií atd.)?

c) Závěry a interpretace:

Jsou výsledky analýz správně interpretovány?

Vyplývají závěry skutečně ze získaných dat?

Drží se autor při popisu a interpretaci výsledků analýz zvoleného teoretického rámce (nepřekračuje jej, využívá jej v dostatečné šíři)?

Jsou výsledky zasazeny do celkového kontextu vývoje a výzkumu dané oblasti?

³⁵ Přestože lze o termínech "výzkumný projekt" a "výzkumný design" uvažovat jako o synonymech, přikláníme se v souladu s předchozím textem k použití termínu výzkumný design. Termín výzkumný projekt má v českém jazyce jednak více významů (např. žádost o finanční podporu výzkumu atd.) a jednak se nám jeví vhodnější terminologická jednotnost s významnými zahraničními metodologickými učebnicemi, např. :

Robson, C. (2002). Real World Research. Oxford: Blackwell Publishing.

Coolican, H. (1999). Research Methods and Statistics in Psychology. London: Hodder and Stoughton.

Je adekvátně zhodnocena praktická nebo teoretická přínosnost výsledků výzkumné práce?

K nejčastějším chybám, které se v diplomových pracích vyskytují frekventovaně a jichž je možné se snadno vyvarovat, patří:

- Mnoho prostoru věnováno ničemu.
- Plané a nepřínosné komentování banálních skutečností a naopak málo pozornosti věnované přípravě výzkumu, přehledu relevantní literatury, východiskům a vztahovému rámci výzkumu, metodám a novým výsledkům.
- Nekvalitní prameny a nedostatečná teoretická analýza problému, jemuž se diplomová práce věnuje. Je třeba spíše méně obecného a více specifického.
- Výrazné formální nedostatky jako např.:
 - vysoký počet gramatických chyb,
 - výrazně nevhodné či chybné členění,
 - chybné či dokonce neuvedené odkazy a citace etc.

Mezi další vyskytující se chyby patří nekvalitně, či zjevně v časovém tlaku nedostatečně zpracovaný souhrn. Doporučujeme mu věnovat maximální pozornost a neuspěchat jej. Drobný tip: Dejte souhrn přečíst někomu, kdo neví nic o vaší diplomové práci, a pak se ho zeptejte na to, co o vašem výzkumu a výsledcích ze souhrnu zjistil a jaký na to má názor. Dobrá zpětná vazba, která se vyplatí.

Dalším častým nedostatkem je nepřehledné členění celého textu. Nerozlišení mezi vlastním názorem a tím, co bylo publikováno jiným autorem. Splývání obou těchto rovin je chybné a nesmí k němu docházet. Je lepší šetřit s „vlastním názorem“ a užít jej tam, kde je to vhodné.

Příloha č. 1: Formulář zadání diplomové práce (2 strany)

Vysoká škola: ...**Palackého univerzita Olomouc**...

Fakulta:**filozofická**.....

Katedra:**psychologie**..... Školní rok:**200_ / 200_**.....

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno

Obor**Psychologie - jednooborová**.....

Název diplomové práce:

.....

.....

Zásady pro vypracování:

Rozsah grafických prací:

Rozsah původní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce:

Datum zadání diplomové práce:

Termín odevzdání diplomové práce:

L.S.

.....
Vedoucí práce

.....
Vedoucí katedry

.....
Děkan

VOlomouci..... dne

Příloha č. 2: Design výzkumu

- a) **Mapování:** proces, jehož cílem je základní orientace v tom, v jaké oblasti se vůbec chceme výzkumně pohybovat, hledáme vhodný výzkumný problém atd. Důležité je ujasnit si, jaký přínos výzkum může (či měl by) mít, jaká je osobní zajímavost tématu, jeho aktuálnost atd. Zda je problém (či jeho část) na této úrovni vůbec řešitelný (tedy, zda je např. uchopitelný existujícími výzkumnými metodami) atd.
- b) **Teoreticko-kritická analýza stavu poznání:** sestavení přehledu dostupné literatury všeho druhu vydané k danému tématu (internetové zdroje, časopisecké články, sborníky, monografie, výzkumné zprávy z provedených studií, informace od jiných výzkumníků, kteří se tématem zabývají či zabývali atd.).
- c) **Cíle výzkumu:** stručná a jasná formulace čeho nejdůležitějšího chceme naší prací dosáhnout (rozhodující je výstižnost, jasnost, srozumitelnost - text je vhodné psát pouze v bodech s maximálně krátkým komentářem). Cíle výzkumu by měly obsahovat popis hlavního výzkumného problému, kterým se chceme zabývat.
- d) **Formulace výzkumných otázek** (pro kvalitativní výzkum) nebo **formulace hypotéz** (pro kvantitativní výzkum).
- e) **Popis metodologického rámce a metod:**
- Obecný metodologický rámec plánovaného výzkumu: stručná, jasná, krátká a výstižná charakteristika hlavní myšlenky výzkumu, formulace východisek výzkumu. Popis by měla obsahovat také zdůvodnění proč volíme daný typ či kombinaci více typů výzkumů (proč ne jinak), z jakých autorů a teoretických směrů či proudů vycházíme (na čem výzkum teoreticky staví a proč) apod.
 - Výzkumný vzorek: popis výzkumného vzorku (proč takový vzorek, proč ne jiný). Jaký počet osob a s jakými vlastnostmi (proč). Jak bude vzorek získán (jakou technikou či metodikou jej získáme), co o populaci, kterou chceme zkoumat, víme. Jaká jsou její specifika, jaké mohou být při pořizování vzorku problémy, jak jim chceme čelit atd.
 - Metody zpracování a analýzy dat: popis plánovaných metod získávání dat (dotazník, test, rozhovor, pozorování atd.), analýzy (korelační test atd.) a interpretace dat. Odkud tyto metody čerpáme, proč tyto metody a proč ne jiné, výhody-nevýhody atd.
 - Jaké budou výstupy z naší práce: v jaké podobě, pro koho atd. (kromě diplomové práce např. zpracujeme krátkou verzi pro lékaře zařízení, kde získáváme data nebo poskytneme nějakou zpětnou vazbu lidem, s nimiž jsme provedli výzkum atd.).
 - Jaké se v práci vyskytnou etické problémy a jak je chceme řešit.
 - Jaké je zaštitění: institucionální, jaké je odborné vedení, konzultace, dohled, oponenti atd. Důraz zde klademe zejména při použití méně známých přístupů a metod.
- f) **Personální zabezpečení:** kdo všechno bude na výzkumu pracovat spolu s námi. Patří sem také výpis konzultantů (např. pro konzultace v oblasti aplikace nějaké psychodiagnostické metody nebo pro konzultace medicínských problémů spojených s naším zkoumaným fenoménem atd.), oponentů atd.
- g) **Časový harmonogram:** jaký je časový plán naší práce. Rozdělíme si jej do fází v souladu s naším tempem, možnostmi (případně nutností odevzdat v termínu diplomovou práci).
- h) **Technické zázemí a zabezpečení:** jakou specifickou techniku použijeme (např. vyšetřovací pomůcky, testy atd.), jaký potřebujeme software a odkud jej vezmeme (např. SPSS, Statistica atd.). Kolik peněz budou stát náklady na realizaci výzkumu a kde je vezmeme (např. 3000,- Kč na autobus na dojíždění do města, kde budeme provádět interview). Opět je důležitá adekvátnost, správnost použití a reálná potřeba.

Příloha č. 3A: Vzor titulního listu diplomové práce (1. list)

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra psychologie Filozofické fakulty

**VLIV DLOUHODOBÉHO UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU
NA KVALITU SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ
ROCKOVÝCH ZPĚVÁKŮ**

Diplomová práce

Autor: **Tina Turner**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Ozzy Osbourne, Ph.D.**

Olomouc

2002

Příloha č.3B: Vzor titulního listu diplomové práce (2. list)

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny řádně citoval a uvedl.

V Olomouci 28.dubna 2002

Příloha č.4: Citační manuál APA 2002: příklady³⁶

³⁶ Portešová, Š., Petříková, J. (2002). Citační manuál APA 2002. Pracovní materiál pro studenty pro potřeby ročníkových a diplomových prací. Katedra psychologie FF MU Brno. Brno. Zdroj: http://www.phil.muni.cz/psych/modules.php?name=News&new_topic=7 (25.6. 2003, 23:48).

A. ČLÁNKY

A.1. ZÁKLADNÍ ODKAZ NA ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU

Herman, L. M., Kuczaj, S. A., III, & Holder, M. D. (1993). Responses to anomalous gestural sequences by a language-trained dolphin: Evidence for processing of semantic relations and syntactic information. *Journal of Experimental Psychology: General*, 122, 184-194.

- Velkým písmem pouze první slovo názvu článku, případně podtitul, pokud je uveden, neužívejte uvozovky.
- Název je ukončen tečkou.
- Příklady odkazů na články:

Odkaz na článek jednoho autora:

Mellers, B. A. (2000). Choice and the relative pleasure of consequences. *Psychological Bulletin*, 126, 910-924.

Odkaz na článek dvou autorů:

Klimoski, R., & Palmer, S. (1993). The ADA and the hiring process in organizations. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 45(2), 10-36.

Odkaz na článek tří až šesti autorů

Saywitz, K. J., Mannarino, A. P., Berliner, L., & Cohen, J. A. (2000). Treatment for sexually abused children and adolescents. *American Psychologist*, 55, 1040-1049.

Odkaz na článek s více než šesti autory

Wolchik, S. A., West, S. G., Sandler, I. N., Tein, J., Coatsworth, D., Lengua, L., et al. (2000). An experimental evaluation of ***

- Po ocitování příjmení a iniciál šestého autora použijte et al., k naznačení, že článek napsali ještě i další autoři.
- V textu používejte odkazy jako (Wolchik et al., 2000).

A.2. ČASOPISECKÉ ČLÁNKY V ODBORNÝCH PERIODIKÁCH V TISKU

- Článek, který byl podán k publikování a který byl přijat, je článkem (v tisku).
- V tomto případě neužívejte v citacích rok, stranu ani ročník.
- V textu použijte následující styl odkazu:

Zuckerman, M., & Kieffer, S. C. (in press). Race differences in face ism: Does facial prominence imply dominance? *Journal of Personality and Social Psychology*.

A.3. ODKAZ NA ČLÁNEK V BĚŽNÉM ČASOPISU (MAGAZÍN)

- V závorce za rokem uveďte měsíc vydání - pro měsíčníky, případně týden pro týdeníky).
- Uveďte rovněž svazek:

Kandel, E. R., & Squire, L. R. (2000, November 10). Neuroscience: Breaking down scientific barriers to the study of brain and mind. *Science*, 290, 1113-1120.

A.4. ODKAZY NA ČLÁNEK V BULLETINU:

- Uveďte datum, tak jak bývá uvedeno na výtisku.
- Uveďte rovněž číslo svazku:

Brown, L. S. (1993, Spring). Antidomination training as a central component of diversity in clinical psychology education. *The Clinical Psychologist*, 46, 83-87.

A.5. ODKAZY NA ČLÁNEK V BULLETINU BEZ AUTORA:

- Seřadte podle abecedy seznam odkazů tak, že řadte podle prvního písmene v názvu (v tomto případě „new“).
- V textu používejte krátký nebo zkrácený název článku v závorkách („The New Health-Care Lexicon,“ 1993).
- Uveďte číslo svazku:

The new health-care lexicon. (1993, August/September). *Copy Editor*, 4, 1-2.

A.6. ČLÁNEK V NOVINÁCH, BEZ AUTORA:

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

- Seřadte podle abecedy seznam odkazů tak, že řadte podle prvního písmene v názvu.
- V textu používejte krátký nebo zkrácený název článku • Uveďte stranu tak, že před čísla uveďte p. nebo pp.

A.7. ČLÁNEK V TÝDENÍKU, CITACE DOPISU EDITOROVÍ:

Berkowitz, A. D. (2000, November 24). How to tackle the problem of student drinking [Letter to the editor]. *The Chronicle of Higher Education*, p. B20.

A.8. ZVLÁŠTNÍ VYDÁNÍ NEBO SPECIÁLNÍ SEKCE ČASOPISU:

- V tomto případě uveďte editora vydání a název speciálního výtisku.
- V případě výtisků, které nemají editora, napište přímo název výtisku před rok publikování a zakončete tečkou.
- Seřadte podle abecedy seznam odkazů tak, že řadte podle prvního písmene v názvu, v tomto případě „diagnoses“.
- Pro citování odkazů v rámci speciálního výtisku použijte jednoduše příklady odkazů na články.
- Sekundárním zdrojem se v tomto případě myslí shrnutí článku, knížky atd. Tyto odkazy jsou odvozeny od primárních zdrojů (článků, knih...) a často někým jiným, než je autor tohoto primárního zdroje.
- Sekundární zdroj citujte tak, že na konci odkazu uvedete Abstract obtained from, následuje název sekundárního zdroje, rok publikování, svazek a identifikace abstraktu, většinou jeho číslo.
- V případě, že se liší datum vydání sekundárního zdroje od data vydání originální publikace, uveďte obě data, s tím, že originální je vždy na prvním místě. Oddělte je lomítkem (1992/1993).

A.9. ČASOPISY, KTERÉ JSOU PUBLIKOVÁNY JEDNOU ROČNĚ:

Fiske, S. T. (1993). Social cognition and social perception. *Annual Review of Psychology*, 44, 155-194.

Citujte tyto zdroje jako časopisy, ne jako knihy.

A.10. CITACE NEANGLICKÝCH ČASOPISECKÝCH ČLÁNKŮ:

Ising, M. (2000). Intensitätsabhängigkeit evozierter Potenzial im EEG: Sind impulsive Personen Augmenter oder Reducer? [Intensity dependence in event-related EEG potentials: Are impulsive individuals augmenters or reducers?]. *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie*, 21, 208-217.

- Jestliže jde v originále o neanglický článek, citujte originální verzi. Napište originální název článku a do hranatých závorek jeho překlad do angličtiny.
- Použijte diakritiku, která se vyskytuje v originále (například dodržte psaní velkých písmen pro podstatná jména).

A.11. CITACE PŘELOŽENÉHO ČLÁNKU DO ANGLIČTINY:

Stutte, H. (1972). Transcultural child psychiatry. *Acta Paedopsychiatrica*, 38(9), 229-231.

A.12. MONOGRAFIE S ČÍSLEM VÝTISKU

Harris, P. L., & Kavanaugh, R. D. (1993). Young children's understanding of pretense. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 58 (1, Serial No. 231).

Uveďte číslo svazku a hned za tím v závorce celé číslo.

A.13. MONOGRAFIE VYDANÁ JAKO DODATEK K ČASOPISU:

Battig, W. F., & Montague, W. E. (1969). Category norms for verbal items in 56 categories: A replication and extension of the Connecticut category norms. *Journal of Experimental Psychology Monographs*, 80 (3, Pt. 2).

A.14. ABSTRAKT JAKO ORIGINÁLNÍ ZDROJ

Woolf, N. J., Young, S. L., Fanselow, M. S., & Butcher, L. L. (1991). MAP-2 expression in cholinceptive pyramidal cells of rodent cortex and hippocampus is altered by Pavlovian conditioning [Abstract]. *Society for Neuroscience Abstracts*, 17, 480.

Do hranatých závorek napište abstract a umístěte jej mezi název abstraktu a tečku.

A.15. ABSTRAKT ZE SEKUNDÁRNÍHO ZDROJE:

Nakazato, K., Shimonaka, Y., & Homma, A. (1992). Cognitive functions of centenarians: The Tokyo Metropolitan Centenarian Study. *Japanese Journal of Developmental Psychology*, 3, 9-16. Abstract obtained from PsycSCAN: *Neuropsychology*, 1993, 2, Abstract No. 604.

- V případě anglického překladu neanglického článku citujte anglický překlad.
- V tomto případě rovněž neužívejte hranaté závorky.

B. KNIHY

B.1. ZÁKLADNÍ CITACE KNIHY

Beck, C. A. J., & Sales, B. D. (2001). *Family mediation: Facts, myths and future prospects*. Washington, DC: American Psychological Association.

Jestliže má kniha více než šest autorů, využijte pravidlo pro citování článků o více než šesti autorech.

B.2. KNIHA, TŘETÍ EDICE, JR. VE JMÉNĚ

Mitchell, T. R., & Larson, J. R., Jr. (1987). *People in organizations: An introduction to organizational behavior* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

B.3. KNIHA, SKUPINA AUTORŮ (VLÁDNÍ AGENTURA), JAKOŽTO NAKLADATELÉ

Australian Bureau of Statistics. (1991). Estimated resident population by age and sex in statistical local areas, New South Wales, June 1990 (No. 3209.1). Canberra, Australian Capital Territory: Author.

- Seřad'te podle abecedy v závislosti na prvním písmenu jména.
- Když jsou autor i nakladatel identičtí, napište slovo autor místo jména nakladatele.

B.4. EDITOVANÁ KNIHA

Gibbs, J. T., & Huang, L. N. (Eds.). (1991). *Children of color: Psychological interventions with minority youth*. San Francisco: Jossey-Bass.

B.5. KNIHA BEZ AUTORA NEBO EDITORA

Nlerriam-Webster's collegiate dictionary (10th ed.). (1993). Springfield, MA: Merriam-Webster.

- Název knihy umístěte na místo autora.
- Řad'te dle abecedy podle prvního slova v názvu.
- V textu se odkazuje na několik slov z názvu, případně na celý, je-li krátký.

B.6. KNIHA, REVIDOVANÁ EDICE:

Rosenthal, R. (1987). *Meta-analytic procedures for social research* (Rev. ed.). Newbury Park, CA: Sage.

B.7. DIAGNOSTICKÝ A STATISTICKÝ MANUÁL MENTÁLNÍCH PORUCH:

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.

- Asociace je jak autorem, tak nakladatelem.
- Citujte edici, kterou používáte s arabskými čísly v závorkách.
- V textu citujte i celý název asociace i celý název manuálu, to v případě první zmínky v textu, dále potom již můžete odkazovat k tradičnímu formátu DSM tak, jak je uveden níže:

DSM – III	(1980)	Third edition.
DSM – III – R	(1987)	Third edition, revise.
DSM – IV	(1994)	Fourth edition.
DSM – IV – TR	(2000)	Text revision.

B.8. ENCYKLOPEDIE A SLOVNÍKY

Sadie, S. (Ed.). (1980). *The new Grove dictionary of music and musicians* (6th ed., Vols. 1-20). London: Macmillan.

V případě odkazu na velkou ediční radu uveďte hlavního editora a potom uveďte et al.

B.9. NEANGLICKÉ KNIHY

Piaget, J., & Inhelder, B. (1951). *La genèse de l'idée de hasard chez l'enfant* [The origin of the idea of chance in the child]. Paris: Presses Universitaires de France.

- Citujte originální verzi.
- Do hranatých závorek dejte anglický překlad.

B.10. ANGLICKÝ PŘEKLAD KNIHY

Laplace, P.-S. (1951). *A philosophical essay on probabilities* (F. W Truscott & F. L. Emory, Trans.). New York: Dover.
(Original work published 1814)

- V tomto případě citujte anglický překlad bez hranatých závorek.
- V textu citujte datum vydání originální publikace a datum překladu (Laplace 1814/1951).

B.11. BROŽURY, KOLEKTIV AUTORŮ

Research and Training Center on Independent Living. (1993). *Guidelines for reporting and writing about people with disabilities* (4th ed.) [Brochure]. Lawrence, KS: Author.

- Citujte stejně jako knihu.
- Do hranatých závorek napište brochure.

B.12. ODKAZY NA ČLÁNEK NEBO KAPITOLU V EDITOVANÉ KNIZE

Massaro, D. (1992). Broadening the domain of the fuzzy logical model of perception. In H. L. Pick Jr., P. van den Broek, & D. C. Knill (Eds.), *Cognition: Conceptual and methodological issues* (pp. 51-84). Washington, DC: American Psychological Association.

B.13. NEANGLICKÝ ČLÁNEK NEBO KAPITOLA V EDITOVANÉ KNIZE, KDE JE NÁZEV PŘELOŽENÝ DO ANGLIČTINY

Davydov, V. V. (1972). De introductie van het begrip grootheid in de eerste klas van de basisschool: Een experimenteel onderzoek [The introduction of the concept of quantity in the first grade of the primary school: An experimental study]. In C. P. Van Parreren & J. A. M. Carpay (Eds.), *Sovjetpsychologen aan het woord* (pp. 227-289). Groningen, The Netherlands: Wolters-Noordhoff.

B.14. PŘÍSPĚVEK Z ENCYKLOPEDIE

Bergmann, P. G. (1993). Relativity In *The new encyclopaedia Britannica* (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

C. Technické a výzkumné zprávy

C.1. ZÁKLADNÍ CITACE TECHNICKÉ A VÝZKUMNÉ ZPRÁVY

Mazzeo, J., Druesne, B., Raffeld, P. C., Checketts, K. T., & Muhlstein, A. (1991). *Comparability of computer and paper-and-pencil scores for two CLEP general examinations* (College Board Rep. No. 91-5). Princeton, NJ: Educational Testing Service.

C.2. ZPRÁVA Z VLÁDNÍ ORGANIZACE

National Institute of Mental Health. (1990). *Clinical training in serious mental illness* (DHHS Publication No. ADM 90-1679). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

C.3. ZPRÁVA Z DATABÁZE INFORMACÍ NAPŘ. PRO VZDĚLÁVÁNÍ (ERIC)

Mead, J. V. (1992). *Looking at old photographs: Investigating the teacher tales that novice teachers bring with them* (Report No. NCRTL-RR-92-4). East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED346082).

C.4. ZPRÁVA Z UNIVERZITY

Broadhurst, R. G., & Maller, R. A. (1991). *Sex offending and recidivism* (Tech. Rep. No. 3). Nedlands, Western Australia: University of Western Australia, Crime Research Centre.

- V případě, že je uveden v názvu univerzity i stát (platí pro USA) a země, potom je již neuvádějte znovu v místě odkazu na nakladatele.
- Prvně uveďte název univerzity, název ústavu nebo organizace, která zprávu vydala.

D. Sborníky z konference nebo sympózia

D.1. PUBLIKOVANÝ SBORNÍK, PUBLIKOVANÝ PŘÍSPĚVEK NA SYMPOZIU

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. Dienstbier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol. 38. Perspectives on motivation* (pp. 237-288). Lincoln: University of Nebraska Press.

- Uved'te velkým písmenem název sympozia.
- V případě, že je uveden v názvu univerzity i stát (platí pro USA) a země, potom je již neuvádějte znovu v místě odkazu na nakladatele.

D.2. SBORNÍK PUBLIKOVANÝ PRAVIDELNĚ

Cynx, J., Williams, H., & Nottebohm, F. (1992). Hemispheric differences in avian song discrimination. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA*, 89, 1372-1375.

- Citujte jako v případě periodika.
- Jestliže je ve sborníku pouze abstrakt, potom za název článku uved'te Abstract a ukončete tečkou.

D.3. NEPUBLIKOVANÝ PŘÍSPĚVEK NA SYMPOZIU

Lichstein, K. L., Johnson, R. S., Womack, T. D., Dean, J. E., & Childers, C. K. (1990, June). Relaxation therapy for polypharmacy use in elderly insomniacs and noninsomniacs. In T. L. Rosenthal (Chair), *Reducing medication in geriatric populations*. Symposium conducted at the meeting of the First International Congress of Behavioral Medicine, Uppsala, Sweden.

Uved'te měsíc, kdy se sympozium konalo.

D.4. NEPUBLIKOVANÝ PŘÍSPĚVEK NA ODBORNÉM SETKÁNÍ

Lanktree, C., & Briere, J. (1991, January). *Early data on the Trauma Symptom Checklist for Children (TSC-C)*. Paper presented at the meeting of the American Professional Society on the Abuse of Children, San Diego, CA.

D.5. POSTER

Ruby, J., & Fulton, C. (1993, June). *Beyond redlining: Editing software that works*. Poster session presented at the annual meeting of the Society for Scholarly Publishing, Washington, DC.

E. Doktorská disertace a diplomová práce

E.1. CITACE ABSTRAKTU Z DATABÁZE DISERTACÍ (PŘÍKLAD PUBLIKOVANÉ DISERTACE)

Bower, D. L. (1993). Employee assistant programs supervisory referrals: Characteristics of referring and nonreferring supervisors. *Dissertation Abstracts International*, 54 (01), 534B. (UMI No. 9315947).

E.2. CITACE DISERTACE Z UNIVERZITY (PŘÍKLAD PUBLIKOVANÉ DISERTACE)

Ross, D. F (1990). Unconscious transference and mistaken identity: When a witness misidentifies a familiar but innocent person from a lineup (Doctoral dissertation, Cornell University 1990). *Dissertation Abstracts International*, 51, 417.

Vždy uveďte univerzitu a rok.

E.3. NEPUBLIKOVANÁ DOKTORSKÁ DISERTACE

Wilfley, D. E. (1989). *Interpersonal analyses of bulimia: Normalweight and obese*. Unpublished doctoral dissertation, University of Missouri, Columbia.

E.4. NEPUBLIKOVANÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE Z UNIVERZITY MIMO USA

Almeida, D. M. (1990). *Fathers' participation in family work: Consequences for fathers' stress and father-child relations*. Unpublished master's thesis, University of Victoria, Victoria, British Columbia, Canada.

Uveďte název univerzity, město a stát.

F. Nepublikované práce a publikace s minimálním okruhem čtenářů

F.1. NEPUBLIKOVANÝ RUKOPIS, KTERÝ NENÍ URČEN K PUBLIKOVÁNÍ

Stinson, C., Milbrath, C., Reidbord, S., & Bucci, W. (1992). *Thematic segmentation of psychotherapy transcripts for convergent analyses*. Unpublished manuscript.

F.2. RUKOPIS, KTERÝ JE URČEN K PUBLIKOVÁNÍ, ALE NENÍ JEŠTĚ PŘIJAT

McIntosh, D. N. (1993). Religion as schema, with implications for the relation between religion and coping. Manuscript submitted for publication.

- V tomto případě neuvádějte název časopisu nebo nakladatele, kam byl rukopis podán.
- Za název uveďte Manuscript submitted for publication.
- V případě, že ještě není podán k publikování do žádného časopisu, uveďte Manuscript in preparation.

F.3. NEPUBLIKOVANÁ DATA ZE STUDIE, BEZ NÁZVU ČLÁNKU

Bordi, F., & LeDoux, J. E. (1993). [Auditory response latencies in rat auditory cortex]. Unpublished raw data.

Použijte hranaté závorky, aby se naznačilo, že odkazujete na popis obsahu a že tedy nejde o název.

F.4. RECENZE NA KNIHU

Schatz, B. R. (2000). Learning by text or context? [Review of the book *The social life of information*]. *Science*, 290, 1304.

Do hranatých závorek uveďte, o jaký recenzovaný materiál jde (kniha, článek...).

H. Audiovizuální média

H.1. FILM

Scorsese, M. (Producer), & Lonergan, K. (Writer/Director). (2000). *You can count on me* [Motion picture]. United States: Paramount Picture.

Harrison, J. (Producer), & Schmiechen, R. (Director). (1992). *Changing our minds: The story of Evelyn Hooker* [Motion picture]. (Available from Changing Our Minds, Inc., 170 West End Avenue, Suite 25R, New York, NY 10023).

H.2. TELEVIZNÍ VYSÍLÁNÍ

Crystal, L. (Executive Producer). (1993, October 11). *The MacNeil/Lehrer news hour* [Television broadcast]. New York and Washington, DC: Public Broadcasting Service.***

H.3. JEDEN DÍL ZE SERIÁLU

Hall, B. (Writer), & Bender, J. (Director). (1991). The rules of the game [Television series episode]. In J. Sander (Producer), *I'll fly away*. New York: New York Broadcasting Company.

H.3. HUDEBNÍ NAHRÁVKA

Writer, A. (Date of copyright). Title of song [Recorded by artist if different from writer]. On *Title of album* [Medium of recording: CD, record, cassette, etc.]. Location: Label. (Recording date if different from copyright date).

I. Elektronická média

I.1. ZDROJE NA INTERNETU

Protocol	Host name	Path to document	File name of specific document
http://	www.apa.org	/monitor/oct00/	workplace.html

V tomto případě je nutné před publikováním ověřit platnost stránky.

I.2. INTERNETOVÉ ČLÁNKY, KTERÉ JSOU PŘEVZATY Z PUBLIKOVANÝCH ZDROJŮ

VandenBos, G., Knapp, S., & Doe, J. (2001). Role of reference elements in the selection of resources by psychology undergraduates [Electronic version]. *Journal of Bibliographic Research*, 5, 117-123.

- V tomto případě je nutno do závorek dodat Elektronická verze.
- Pokud se domníváte, že ke článku na internetu bylo něco přidáno nebo bylo něco jakkoliv změněno, potom je nutné doplnit datum a internetovou adresu.

I.3. ČLÁNEK Z INTERNETOVÉHO ČASOPISU

Fredrickson, B. L. (2000, March 7). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3, Article 0001a. Retrieved November 20, 2000, from <http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>

I.4. ČLÁNEK Z INTERNETOVÝCH NOVIN

Glueckauf, R. L., Whitton, J., Baxter, J., Kain, J., Vogelgesang, S., Hudson, M., et al. (1998, July). Videocounseling for families of rural teens with epilepsy-Project update. *Telehealth News*, 2(2). Retrieved from <http://www.telehealth.net/subscribe/newslett4a.html#1>

I.5. NEPERIODIKA NA INTERNETU

NĚKOLIKASTRÁNKOVÝ DOKUMENT, VYTVOŘENÝ SOUKROMOU ORGANIZACÍ, BEZ DATA

Greater New Milford (Ct) Area Healthy Community 2000, Task Force on Teen and Adolescent Issues. (n.d.). Who has time *for a family meal?* *You do!* Retrieved October 5, 2000, from <http://vrwww.familymealttime.org>

V případě, že neznáte datum, použijte n.d. (no date).

KAPITOLA NEBO ČÁST INTERNETOVÉHO DOKUMENTU

Benton Foundation. (1998, July 7). Barriers to closing the gap. In *Losing ground bit by bit: Low-income communities in the information age* (chap. 2). Retrieved from <http://www.benton.org/Library/Low-Income/two.html>

Uved'te internetový odkaz, který směřuje přímo k dané kapitole.

SAMOSTATNÝ DOKUMENT BEZ AUTORA A BEZ DATA

GVU's 8th WWW user survey. (n.d.). Retrieved August 8, 2000, from http://www.cc.gatech.edu/gvu/user_surveys/survey1997-10/

DOKUMENT Z UNIVERZITNÍHO PROGRAMU NEBO INTERNETOVÝCH STRÁNEK KATEDER A ÚSTAVŮ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Retrieved August 24, 2000, from Columbia University, Institute for Learning Technologies Web site: <http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwinel.html>

ZPRÁVA Z UNIVERZITY, PŘÍSTUPNÁ NA WEBOVÉ STRÁNCE SOUKROMÉ ORGANIZACE

University of California, San Francisco, Institute for Health and Aging. (1996, November). *Chronic care in America: A 21st. century challenge*. Retrieved September 9, 2000, from the Robert Wood Johnson Foundation Web site: <http://www.rwjf.org/library/chrcare/>

ZPRÁVA SOUKROMÉ ORGANIZACE DOSTUPNÁ NA JEJICH SOUKROMÝCH STRÁNKÁCH

Canarie, Inc. (1997, September 27). *Towards a Canadian health IWAY. Vision, opportunities and future steps*. Retrieved November 8, 2000, from <http://www.canarie.ca/press/publications/pdf/health/healthvision.doc>

ABSTRAKT TECHNICKÉ ZPRÁVY NA UNIVERZITNÍCH STRÁNKÁCH

Kruschke, J. K., & Bradley, A. L. (1995). *Extensions to the delta rule of associative learning* (Indiana University Cognitive Science Research Report No. 14). Abstract retrieved October 21, 2000, from http://www.indiana.edu/~kruschke/deltarule_abstract.html

Příloha č. 5: Doporučený formulář pro abstrakta

Vysoká škola: ...**Palackého univerzita Olomouc**...

Fakulta:**filozofická**.....

Katedra:**psychologie**.....

Školní rok:**200 / 200**.....

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno

Obor**Psychologie - jednooborová**... Rok imatrikulace:

Vedoucí práce:..... Oponent :

Počet stran:.....

Název diplomové práce:

.....

.....

Abstrakt diplomové práce:

Klíčová slova:

.....

.....

Použitá literatura:

- Coolican, H. (1999). *Research Methods and Statistics in Psychology*. London: Hodder and Stoughton.
- Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. (Eds.) (2003). *Agrese, identita, osobnost*. Tišnov: Sdružení SCAN.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (Eds.) (1998). *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. London: Sage Publications.
- Disman, M. (1996). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Ferjenčík, J., (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Hartnoll, R. (Ed.) (2003). *Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball Sampling*. Praha: NMS, Úřad vlády ČR.
- Hofman, J. (2002). *Zdroje informací pro ekotoxikologa a chemika: část 1. Studijní pracovní materiál pro seminář*. MU Brno. Zdroj: http://chemi.muni.cz/hofman/seminar_informace1.htm (2.2.2002, 22:30).
- Kratochvíl, S. (1968). *Výzkumné metody v psychoterapii*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kratochvíl, S. (2001). *Pokyny pro zpracování závěrů, souhrnu a literatury u diplomových a rigorózních prací. Pracovní výukový text*. FF UP Olomouc. Olomouc.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. London: Sage Publications.
- Portešová, Š., Petříková, J. (2002). *Citační manuál APA 2002. Pracovní materiál pro studenty pro potřeby ročníkových a diplomových prací*. Katedra psychologie FF MU Brno. Brno. Zdroj: http://www.phil.muni.cz/psych/modules.php?name=News&new_topic=7 (25.6. 2003, 23:48).
- Robson, C. (2002). *Real Word Research*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Smékal, V. (nedatováno). *Kritéria pro metodologické hodnocení výzkumných studií. Pracovní výukový text*. FF MU Brno. Brno.
- Smékal, V. (nedatováno). *Malý úvod do vědecké práce. Pracovní materiál pro výuku metodologie*. Katedra psychologie FF MU Brno. Brno.
- Šesták, Z. (2000). *Jak psát a přednášet o vědě*. Praha: Academia.
- Thompson, E.T. (1994). *Jak psát jasně. Pracovní verze překladu pro potřeby výuky metodologie na FF MU Brno originálního článku publikovaného v časopise Psychology Today, č. 5, 1982*. Brno.
- Valoušek, Ch. (1998). *Přednášky z metodologie psychologických věd*. Olomouc: FF UP Olomouc.

DIPLOMOVÉ PRÁCE V OBORU PSYCHOLOGIE

Autor

PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

Odpovědný redaktor:

V roce 2003 vydala:

DTP:

1. vydání. Počet stran: 62

Náklad XXX výtisků

ISBN

(UP Olomouc)